

VII c
34
189 m/f

Tiesību filozofija.

3169
dell.

34

1953

✓

L. V. B.
No. _____ in. *129/198*

0309069951

(2)

Pie sengrieķiem bij ciešs sakars starp filozofiju un reliģiju. Filozofiski problēmi ieliet kā sastāvdaļā reliģija. Tālāk filozofija jau sāk nodalīties pate par sevi kā patstāvīgu zinātnes nozari. Heraklits VI g.s.pr. Kr.pieņem uguni par visa esošā pamatu. Pēc viņa domām viss cēlies no uguns visam par uguni atkal jātop. Pasaule nav nedz kāda dieva vai cilvēka radījums, bet tā ir mūžīga uguns, kas zināmā kārtībā uzliesmo un nodziest. Tā tad nekā nav pastāvīga šinī pasaulē, "Viss tek, viss kustās un nekā nav paliekošs", bija viņa iemīļotais izteiciens. Arī cilvēka dzīve tek kā ūdens, pie kām nekā nav pastāvīga nozīme: būdas mainās ar priekiem, jaunība ar vecumu u.t.t. Cilvēku dzīve ir dažāžādāko tieksmju mūžīga maiņa. Sakarā ar minēto pasaules uzskati, politikai pēc Heraklita ir jābūt nenoteikts raksturs un ar viņu ka tādā filozofijā ir nevērtīgi nodarboties.

P i t a g o r a. Pitagora mācības kodols. Visu lietu būtība ir skaitļi. Starp skaitļiem no vienas puses un visa pastāvīga un nākamā no otras puses, viņš atrada vairākus līdzības nokā elementos: uguni, zemē ūdeni, Viņš precīzi uzstvērā, ka pie visu lietu (kārtošanas) nodibināšanas ne tik vien kvalitāte, bet arī kvantitāte spēlē lomu) Tālāk viņš mācīja ka sastāvēt proporcija starp debesu ķermeņu attālumiem (viens no otra) tapat ka pie atīgu garumiem (harmoniskos). Pitagora bija aristokratiskas šķires aizstāvis, Filozofija pie grieķiem galīgi nodalās no reliģijas, sakarā ar Demokritu, Anaksagoru un Levkīpa mācībām. Viņa mācības materialistiskas. Tapat ka Anaksagors, Demokrits ir dualistiskas mācības sludinātājs, kas šķiro dvēseli un miesu. Demokrits saka, ka pasaule nav viss kā as augstākas būtības radījums, bet viņa cēlusies no neizsūkama skaita atomu būtības. Tā tad cilvēkam nav nekādu sakaru ar kādu nebūt augstāku būtību. Viss etikas uzdevums ir atrasts ka cilvēks var panākt ar sava prāta darbību savu laimību (avēt). Nostādāmies tādējādi uz materialistiska redzes stāvokļa visi šie trīs filozofi ir pieskaitāmi pie grieķu reliģijas noārdītājiem. Arī valdošais faktors politika ir cilvēka prāts, nevis dievu griba. (Demokrits redz likumus pašierobežošanas visērtības labā (sabiedrības labā) likumi lai daudzējādi ierobežo cilvēku tomēr atnes daudz vairāk laba jo aizkavē strīdu vairākus, greizsirdības u.t.t.izplūšanu.

V.g.s.pr.Kr.notiek lūzums grieķu garīgā dzīvē. Rodās tiesību filozofiskie pamati. Jaunā virziens cēllauži sofistī, kuri kritizē vecos tradicionālos uzskatus par tiesību un tikumību. Sofistiem liela nozīme: viņi bija pirmie zinātni, sevišķi filozofijas popularizētāji, vecās morāles un

autoritatu grāveji. Ar Potogoru un Gordiju viņi sāka mācīt, ka visu lietu mēraukļa jauzskata cilvēks. Viņu lozungs: stipra cilvēka tiesības. Sabiedrība tikai koplo cilvēkus, bieži labākie no viņiem cieš un aiziet bojā. Kad cilvēki taps stipri, tad viņi nosviedīs tiesības un likumus jo labākajai vajaga valdīt par sliktāko, stiprām par vājāko. Bija arī sofistī ar citiem uzskatiem (progresīviem). Šie uzstājās pret vārdzību, šķiru vienādību, jo visi dzimstot par brīviem. Še saskatāms personīgas brīvības idejas iesākums. Tomēr šī mācība gāja par tālu, saprotot zem personīgu brīvību atkārtīšanos no morāles, reliģijas un tiesībām (likumdošanu). Galvenais cilvēka patvarība. Nav dabiskas tiesības, bet tik pastāvošas, kuras pieder stiprajam. (Valstsvasabiedrība dēļ kopīgu mērķa sasniegšanas, kuri atsevišķam cilvēkam nav iespējami). Trezemacha un Gorgija domā ka vienīgas tiesību pamats-spēks. Ta tad tiesības derīgas stiprām, kaītigas vājām, Viņi palīdzēja savas valsts sabrukšanai.

II.

Pret Sofistu mācībām uzstājās Sokrats (469-399) it īpaši pret pirmājo melu mācībām, cenšamies visu apzinīgi izpētīt un saprast. Galvenā kārtā viņu nedarbināja etiski jautājumi. Viņa pētījumu slēdzieni pozitīvi (optimistiski). Viņš tic pastāvīgai lietu kārtībai, kura sasaka ar vispār labklājību. Tapēc viņš prasa apzinīgu padošanos dievišķai kārtībai. Bet šāda apzinīga padošanās prasa (lietu) saprašanu, zināšanu. Nezināšana ļaunuma iemesls, jo cilvēks nezina kas labs. Ta tad lai cilvēki būtu laimīgi un atnestu vispārēju labumu vajadzīga zināšana. Tādejādi zināšana tikumības noteicēja. Bet cenšamies pēc šā labuma cilvēks paliks tikumīgs. Zem "zināšanu" Sokrats saprot savu līdzcilvēku un to savstarpējo, no likuma nosacīto attiecību pozīšanu (izprašanu). Caur Krenofantu mēs zinām ka Sokrats uzskatījis par vislabīgāko un stiprāko valsti, kuras pilsoņi uz visstingrāko ievēro likumus t.i. kuriem piemīt tiesiskā apziņa. Šo uzskatu apstiprina Sokrata izturēšanās priekš nāves soda (par kuru stāta Platons), viņš nav jāvies pierunāties būgt, jo pēc viņa domām valsts neverētu pašāvēt, ja tiesas spriedumi netiktu izpildīti. Viņš uzsver ka bez pastāvošiem likumiem ar vēl narakstīti (agrāfas), kuri valda visu un viesiem kopīgi. Viņi noteikti no dieviem. Godēt dievus, vecākus, labvēļus u.t.t. Ari viņus bieži melvēro, bet neievērotējus ķer soda no kura nav iespējams izbeigt, (ka tas dažreiz pie laicīgiem likumiem).

P l a t o n s (427 - 347) Platona mācība preteji Demokrita mācībai-

idealistiska. Pēc Platona labums nav viss tas zem kā atsevišķs cilvēks viņu saprot, bet (kāpat kas) neatkarīgs no pašas dabas dots, neatkarīgs no cilvēka uzskatiem. Viņš šķiro divas pasaules: 1) ēreja pasaule (ēnu zeme) un 2) ideju pasaule "aizsvaigātu pasaule, kur mēdzo ir zolūta labuma un mūžīgas patiesības idejas, šīs aizsvaigātu pasaule - jēdzama pasaule, sastāvoša no savatarpeji chromonejošām idejām. Arī tas ka mūsos glabājas un mums, mūsu dvēselāi saprotami vispārīgi, epstrakxti jēdzieni pārēda, pēc Platona domām ka viņa līdz tam mitusi "ideju pasaulē". To ko mēs jūtam un pati šī pasaule ir tikai ēna no "ideju" pasaules. Dvēsele, kas cēlusies no ideju pasaules un kas tiesās pēc visa cēla, daļa, kas šinī pasaulē nav atrodamas, ieņem it ka viduveju lomu. (Viņai spēja kustēties pašai no sevis). Cilvēkam ir dalība pie abām pasaulēm. Ar savu dvēseli, p prātu tas pieder ideju pasaulei, ar savu ērejai pasaulei. Viņš atšķir cilvēka trīs tikumus: 1) gudrību, 2) vīrišķību un 3) mērenību un 4) kā apvienojošo taisnību.

Platona domas par valsti un tās iekārtu savā dialogā "Politika", Platons saka valsts valdniekam jābūt tam visgudrākam (viņu skaitam nav nozīmes). Viņam pirmā vietā sabiedrisks labums, un tapēc nav nozīme tam, vai viņš valda pēc likumiem, vai ne. Likumi ir tikai priekš vairākuma pilsoņu attiecību regulēšanas, bet nevar dot katram to kas viņam nākās. Nav likumi pārēki par zināšanu, tapēc no svera tikai gudrs valdnieks ar neko neaprobežots (saldzina valsti ar gaļas pulku). Ideālu valsts iekārtu attēlo Platons dialogā par valsti (kas ir iepriekšēja dialoga papildinājums). Še viņš šķiro valsts pilsoņus: 1) valdniekus, 2) karavīrus, 3) zemkopjus. Valdnieki visgudrākie; lai viņi varētu labāki nodoties valsts darbībai tie jāizsargā no privatām interesēm. Tāds stāvoklis nodrošināms ar kopīgumu, kopīgam (līdzīgām tiesībām) sievietēm, kopbērniem, ar bērnu māju u.t.t. Karavīriem būtu jāatīsta karavīviska īpašība u.t.t. Šāda valsts iekārtā ir pēc Platona ideāls. Savā dialogā par likumiem Platons saka ka par absolūto zināšanu nav pārēka likuma. Bet ta ka tāds cilvēks, kas visu zin nav, tad jāpārliecinājas ar labiem likumiem. Lai gan cilvēks var arī iespai dot uz likumu izcelšanos, viņi izceļās galvenā kārtē ceur nejaušībām. Likumdevēju Platons salīdzina ar stūrmani jūrā, vātrā. Še nu Platons nāk pie slēdiena, ka valdniekam jābūt tam, kas citus pārspēj likumdošanā, un labāk valsts ir tē, kur likums valda par valdnieku (tur pavalstniekiem nodrošināti visvairāk labumi).

Apstājoties pie kriminalitātes jēgām Platons domā, ka nevar izdarīt apzi-
nīgi ar nodomu noziegumu. Noziegums - nezināšanas sekas, jo zināms kas ir
labs, cilvēks nevar darīt ļaunu. Nezināšana var būt: 1) nejauša, nevainīga
klūda, 2) nezināšana saistīta ar negribēšanu, meklēt zināšanu, 3) prātu
aptumšošanās caur efektu. Kriminalitātes jēgām vieta pie otras un trešās
kategorijas nezināšanu. Pie kam noziegums ir smagāks ja izdarīts uz kusto-
nisku dziņu pamata. Vieglāks - efektā. Soda mērķis lai neatkaftotos no-
ziegums. To var panākt: 1) it ka zālēm labojot noziedznieku, 2) līdzpil-
soņi tiek biedināti un no slihta piemēra izoleti, 3) valsts atsvabina no
kaitoša locekļa. Tā tad sods nav lai izdarītu ļaunu noziedzniekam, bet lai
viņu labotu, jeb aizkavētu tam palikt sliktākam. Ja noziedznieks nav labo-
jams, tad to vajaga pazudināt.

III.

A r i s t o t e l i s - pirmais grieķu filozofs, kas formulēja savus
uzskatus zinātniskā traktatē veidā. Aristotels nešķiro ka Platons ārejo
pasauli no idejiskās, vispārīgo no atsevišķām paradībām, bet gan tos ap-
vieno (Istenība piemīt tikai atsevišķām lietām). Vispārīgi sugas jūdzieni
ir tikai atsevišķu lietu īpašības, kuras piemīt daudziem priekšmetiem. Tā
tad vispārīgais nav atsevišķi, bet tikai kopā ar daudzo un vispārīgo ide-
ju, ka kaut ko pastāvīgu mēs nevaram runāt. Visa pasaule sastāv no mater-
rijas un formas. Materija pate par sevi - varbūtība un tikai pieņemot zi-
namu veidu, tā top par Istenību. Caur materiālas izveidošanas formā izskai-
drojās kustība. Tā ka materiālas tiekšanās pēc formas, ir mūžīga, tad arī
(pasaules kustībām mūžīgs raksturs), Materija ir kustēšanās objekts - tas
kas kustās, - forma - kas kustina. Tādējādi kustībai divi iemesli: materiāla
mechaniska un teleologiska mērķu dēļ. Kustības pirmcēlonis pēc Aristoteļa
ir saprātīgi domājoša būtne, nemirstīgs dievs, neatkarīgs no miesas. Cīvē-
ku dvēsele no vienas puses līdzinās dievībai - ir kaut kas dievišķs, no
otras puses - ir organiskas miesas veids (iekšējā būtne). Dvēsele ierosi-
na miesu uz darbību. Savā darbē "Etika" Aristotels runā par cilvēka mērķiem
Cilvēku darbība un mērķi ir dažādi. Šie mērķi attiecās uz kādu labumu sa-
sniegšanu. Augstākais mērķis ir augstākā labuma sasniegšana, bet augstā-
kais caur cilvēku darbību sasniedzamais labums - laimība, labklājība.
Kas jēsaprot zem laimību? Aristotels saka ka no stādiem un dzīvniekiem
cilvēki atšķiroties caur savu prātu darbību. Še tad arī meklējama lai-
mība. Pareiza prāta nodarbināšana sniedz cilvēkam vislielāko laimību un

patikamas jūtas. Priekš tīkumības spējas vajadzīga pareiza daļa prāta nodarbināšana. Sakarā ar divējādam cilvēka gara funkcijām 1) teoretisko izpratini un 2) praktisko - iegribas Aristotels izšķiro 1) diaoetisko (intelektuālo) un 2) etisko (gribas) tīkumību. Pie pirmās pieder zinība, māksla, praktiskums u.t.t., pie otrās godkārtība, virišķība augstprātība u.t.t. No cilvēku tīkumiem Aristotels visaugstāki tur taisnību. Taisnība sasniedzama daļai caur pareizu valsts tiesisku iekārtu, pareiziem tīkumiem. Savā darbē "Politika" Aristotels rāda vairākas valsts formas. Ari valsts formā ir nepareizības. Aristotels pie pareizām valsts formām pieskaita: monarhiju, aristokratoju, timokratiju, kas dibinājas uz mantas nevienādībām. Monarhija tā labākā, tiranija - monarhijas izmērojums. Pie nepareizām pieder: tiranija, oligarhija, kur slikti labu cilvēku vietā valda un demokrātiju, kur ceļš no timokratijas. No pēdējām labākā ir timokrācija. (etika) Monarhijas vietā var būt tiranija. Tirans ievieš galvenā kārtā pašlabumu, mōrkcha - pavalstnieku labumu. Uz novērojumu pamatu no bēriņās grieķijas politiskā dzīves, kur oligarhiskā un demokrātiskā valsts formas bieži mainījās savā starpā, Aristotels nāca pie slēdziena, ka vislabākā ir vidus šķiru valdība, jo neladzīgā un bagāta šķira nav samierinājamas. Pie Aristoteļa mācības tīkumības pusēm pieder vērdzības atzišana un attasinošana. Vērgi priekš zemāku pienākumu darbu izpildīšanas. Vērdzību viņš mēģina attaisnot ar uzskatu it ka esot cilvēki, kuri priekš vērdzības dzimuši. Pateicoties viņiem varot arī labāki pacelt kultūras stāvīkli. Atgriežoties pie Aristoteļa uzskatiem par taisnību, jāatzīmē ka viņš šķiro likumisko taisnību no dabiskās. Ja ka likums pēc savā nolūka visu taisnīga, tīkumiska norma, tad taisnība nav daļa tīkumības, bet gan visa tīkumība. Bet gan bieži likums nesaskan ar taisnību, šē tad nu mums darīšana ar dabisko taisnību, taisnību plašākā vērdzību nozīmē. Savā darbē "Etika" Aristotels apskata tikai pēdejo, pie kam izšķir izdalošo un izliozinošo taisnību. Izdalošā izdara katram labumu (augāšā proporcionali viņa nopelniem). Viņa paredz mazāk is 4 noteikumus: 2) personas un 2) ? Ja divu personu attiecība uz kašu labumu nevienlīdzīga tad tas vēl nenozīmē netaisnību. Taisnība prasa galveno lomu personas nopelniem. Pēc Aristoteļa cilvēk nevarot vienoties no saukt uzskatīt par nopelna mērzu - vai brīvību, vai bagātību, vai tīkumību vai citu ko, tādējādi rodas strīdi un neapmierinātas personas. Izliozinošā taisnība regulē cilvēku savstarpējās attiecības gan kriminaltiesības, gan civiltiesības. Šē netiek gēnti visa cilvēka nopelni, bet likums ārkapums, lai tiktu likvīta nodarītā netaisnība. Pēc mūsu uzskatiem taisnība gan nontarātā ne

palniem, bet gan no brīvības vienādības, tas ko rada tiesības. No pastāvošiem likumiem Aristotels atšķir vēl nerakstītos dabiskos. Ir kaut kas taisns un netaisns, visiem viens, ko arī atzīt nemaz sakarā nestāvošas tautas. Šie nerakstītie likumi it kā papildina rakstītos, kuri var būt nepilnīgi aiz diviem iemesliem. Likumdevējs ko ne būt nav ievērojis, 2) likums vispārīgs un priekš atsevišķa gadījuma nepiemērojams. Tādēļ pastāvošie likumi ar dabiskiem papildināmie: lai novērstu nepilnības. Aristotels pats ieteic nepilnīgi rakstītus likumus tiesas runā kritizēt. Rakstītie likumi pēc sava satura iedalās divi šķirās: noteic kas jādara attiecībā uz sabiedrību 2) attiecība pret atsevišķiem sabiedrības locekļiem. Šis iedalījums attiecās jau uz tiesību iedalījuma publiskās un privātās, kuru pirmais formulēja Ulpijans.

IV.

Aristotels analizē taisnas un netaisnas darbības subjektīvo pusi, saturu, viņš izšķir patvaļīgu un nepatvaļīgu darbību. Zem pēdējo saprot tādus kura izdarīta vai nu aiz nezināšanas, vai piespiedu kārtā. Pēc likuma sodīti tiek tikai patvaļīgi nodarīti noziegumi. Notikusi zem spaidu darbību, netakarajās no personas, bet gan no ārējiem apstākļiem. Darbība aiz bailēm pret lielāku ļaunumu līdzinās vairāk patvaļīgai darbībai un ir jaukta rakstura. Aristotels noliedz Sokrata mācību, ka cilvēks dara ļaunu tikai aiz nezināšanas. Nezināšana var būt par cēloni netikumiem, likumu nezināšanai u.t.t. bet ne piespiedtai darbībai. Piem. likumu nezināšana nav piespiedama un sodāma. Aristotels domā ka par patvaļību nav jāuzskata tāda darbība, noziegums kuru noziedznieks nožēlo, darbība kura netiek nožēlota, jāuzskata par patvaļīgu. Arī brīva un patvaļīga ir darbība zem kaustības un tieksmju iespaida. Tieksmes un kaustības ir galvenais darbības avots, saturs. Tikumi un netikumi ir no mums iegūtas mūsu dvēseles īpašības un arī no mums atkarīgi. Še jāseka ka darbība ir atkarīga no sākuma līdz beigām no mums, tomēr tikumu un netikumu atkarība vēlāk ar mūsu rakstura izveidošanos mainās, mainās. Savā darbē "Politika" Aristotels piegrīž vērību valstij, pie kam taisni tā daļa kur iet runa par ideālo valsti iekārtu līdz mums nav uzglebējusies. Par tādā valsti iekārtu mēs tomēr varam spriest pēc saīpaļikušām daļām. Ideāla valsts iekārta pēc Aristoteļa domām vienīgi spēj sagādāt laimīgu dzīvi jau zemes virsū. Platons to meklē ideju pasaulē. Valsts mērķis nevar būt tā tad nedz materiāla labuma iegūšana nedz karš. (Pirmā gadījumā valsts pārvēršas

zināmā mērī par tirgu, ka tas jau bija noticis ar Atenām, visu nomāktu patstāvīgu bruņošana, ka tas bija Sparta), bet gan sagādāt leimīgu dzīvi visiem pilsoņiem. Tā valsts kas gādā par atsevišķu šķiru labumu ir nenormāla, jo valsts ir brīvu cilvēku kopība. Tā ka valsts mērķis - vispārīga labklājība, tad arī valdīšanai jābūt kopīgai. (Izpūmumi geniju labā, Aristotels dara Aleksandra lielā labā). Atsevišķs cilvēks jau var būt labs valdnieks, bet daudzums vēl labāks, jo pūdejo grūtāk samaitāt, iespaidot. Viens cilvēks efektē var zaudēt saprašanu, bet to grūti teikt par cilvēku masu, kur visi piedalās valdīšanā tur par valdīšanas pamatu jābūt likumam (likumam jābūt valdniekam). Kas prasa cilvēka valdīšanu, prasa zvēru valdīšanu, jo cilvēku kaislības ir kaut kas zvēriskas un labāks cilvēks var padoties kaislībai. Kas prasa likumu, prasa Dievu gribu (valdīšanu), jo likums ir it ka bezpartejisks saprāts. Ja visi piedalās valdīšanā tad jauniem vajadzētu nodarboties ar kara mākslu, veciem ar valdīšanu pēc kārtas. Saprotams tas izvedas tikai mazā valstī, tā. Tā kā tas praktiski toreiz nebija izvedams, tad Aristotels priekš grieķijas ieteic vidus šķiru valdību. Ja politiskā organizācijā valstī, it īpaši valdošā vidus šķirā tiek vienlīdzības princips gāsts, tad izvejas revolūcija.

V.

Romiešu filozofiskās mācības nav patstāvīgas. Romiešu filozofi tikai piesavināja tikai ar nelieliem pārgrūzījumiem Grieķu filozofu mācības. bet tas apstāklis, ka Romā ir likti pamati tiesību zinātnēi, ka patstāvīgai zinātnēi, ka Romiešu juristi atrodās zem stipru filozofiju iespaidu, spīdēt mūs ar tām iepazīties. Sevišķu lielu iespaidu atstāja stoīku mācības. Šīs skolas nodibinātājs Zenons Atenās. Stoīku mācība tika pārnesta uz Romu un gūva lielu piekrišanu juristu un intelligences aprindās. Stoīku mācība preteji Platonam (Aristotelim). Stoīki neatzīt pasaules dalīšanu divās daļās. Visu esošo Stoīki uzskata par kaut ko veselu, kopīgu un padotu vienam kopīgam likumam. Visa esošā pamats - matērija, kurai piemīt radošs spēks. Šis spēks - Dievs kas valda par visu. Viņš ir arī visa esošā likums, visu gūdiņu saturs, ka arī fiziskais loģiskais un ētiskais likums. Galvenais ētikas likums ir prasība - dzīvot saskaņā ar dabu. Tā tad ētikas normas tiek pielīdzinātas dabas likumiem. Padošanās šiem likumiem tikumība. Gudrais kas sevā dzīvē tiecās pēc dabas likumiem pielīdzināms dieviem un nav atkarīgs no ārējiem apstākļiem, pret kuriem viņš izturās ar zināmu apatiju. Visi affekti nenormāli. Cilvēkam jātiecās pēc labuma; galvenais labums - dzīvot saskaņā ar dabu, kas arī galvenais tikums.

Sakarā ar uzskatu, ka cilvēks ir daļa no dabas no visa esošā, kas padots vienam likumam, Stoiķi neverēja nevejināt likumu, ka cilvēks padots tikai valstij. Seneka saka: esot divējādas variācijas 1) kurai cilvēks pieder no dzimšanas, 2) vispārējas kuras aptver visus cilvēkus un dievus. (veri publicam). Uzskats, ka cilvēks ir ne tikai zināms valsts pilsonis, bet arī daļa no visa esoša, vājina uzskatu, ka cilvēks padots tikai valstij, noved pie individualisma un tālāk uz kosmopolitismu. Seneka sapņi par vienīgu lielu pasaules valsti. Stoiķi uzstājās pret vārozību, tīrību, ka pilsonisko, ta arī politisko (homo est sacra). Neskatoties uz dažiem trūkumiem Stoiķu mācībā, tomēr no viņiem izcelta mācība par dabisko likumu ir atstājusi lielu iespaidu uz Romiešu tiesiskām normām un nav atstājama bez ievēribas arī mūsu laikā.

C i c e r o n s (106-143), kurš atrodās zem stipras Stoiķu iespaidu, aplūkoja tiesības no filozofiskā redzes stāvokļa. Visa pasaule ir uzskatāma ka viena liela visus cilvēkus un dievus apvienojoša valsts. Tiesības ir noteiktas ne pēc cilvēku ieskatiem, bet pašas dabas (delegibus). Visi cilvēki no dabas radīti kopdzīvei un taisnībai, kam no dabas ir dots taisns prāts, tam ir dots likums, ka taisnības un netaisnības mēroklis, daudz ātrāk nekā celušies rakstiskie likumi un valsts. Tadē ne viss kas izdots likumos ir taisns. (Tirānu likumi). Taisnība un godīgums pašī par sevi vēlamī un esot netaisni prasī atbildību par taisnību. Gala slēdziens, ka likums nav cilvēka izgudrojums, bet kaut kas mūžīgs kas valda par visu pasauli. Cicerona domas par valsti atrodamas dialogā "de republica". Valsts ir tautas lieta". Bez tam tautu drīkst skaitīt sabiedrību, kas cēlāsies ne aiz nespūka apziņas, (pūlis) bet aiz kopdzīves (kopošanās) vēlēšnos. Ja valstij par visu rūpējās pats tauta - tad tā ir demokrātijā. Cicerons atšķir vēl monarhiju un aristokrātijā. Vislabākā valdīšanas forma, kura sastāv no visiem trim elementiem. No šīm trijām valdīšanas formām, kuras ir nepilnīgas, labākā ir monarhija.

Vispār Stoiķinisms ar savu mācību par pasaules valdošiem stingriem dabas likumiem un kārtību atveda lielu piekrišanu pie kārtības mīletājiem romiešiem. Bet stoiķinismam ir arī tie nopelni ka palīdzēja grozīt šauros romiešu nacionalistiskos uzskatus un piegriezties kosmopolitismam. Sakarā ar Stoiķu iespaidu romiešu juristi tad arī galveno vērtību piegriež cilvēku dabiskajām tiesībām; dabiskās tiesības viņi identizē ar mūžīgo prātu. (naturalis ratio), ar pašu dabu. Ir arī vispār-

rejas tautu tiesības (jus gentium) kurām padoti ārzemnieki. Romiešu juristi nešķiro dabiskās tiesības no pastāvošām, bet redzēja tās kā daļu no pastāvošām. Jus civile.

VI.

Vidus laikos filozofija atradās zem Kristus mācības iespaida. Šinī filozofijā mūs atrodam no Platona un Aristoteļa uzstādītos pamatprincipus, tikai viņi še ir dabujuši jaunu apgaismojumu. Pie kr. morales principiem pieder 1) žēlsirdība, kas pēc Pavila domām patš galvenais. 2) mīlestība kas agrāki netika atšķirta no kaislības. Žēlsirdība ir viens no galveniem tikumiem, ka arī mīlestība uz Dievu. (Dievu mīlet nozīmējot - Dievu iegūt un būt mīletam). Tomēr šī mīlestība nav pilnīga. Vispār tikums ir tikai laimes iesākums. Šo laimi pilnībā nevar sasniegt šinī pasaulē. Mūsu laimes sasniegšana ir tikai iespējama pēc nāves. Šī mācība iedvēž nicināšanu pret šīs pasaules dzīvi, jo istā dzīvē nav vīrszemes. Šī ideja bīstama ja viņa ieperinājās sabiedrības tiesiskos un politiskos uzskatos, kuri var tikt traucēti. Brālība, vienība un brīvība, pēc kr. domām ir reliģiska; zem brālības mums jāuzskata brālība attiecībā pret Dievu. Ari visi ir radīti vienādi mīlēt Dievu. Tā tad zem vienādības mums jāsaprot ne politiskā vien, bet gan vienlīdzības pienākums. Ari reliģijas laukā mūs esam vienlīdzīgi brīvi. Ar logikas palīdzību vūlāk gan nāca pie siūdzienu, ka brīvības cīnīšanu ir tas, ko mūs saucam par tiesībām, tomēr kr. filozofi šai tiesību idejai nepiegrīza vērību, uzsvērdami tikai reliģisko brīvību. Tiesību ideja it ka nogrīma žēlsirdības idejā. Ja visurikotos pēc žēlsirdības principa tad nevajadzētu tiesības. Tiesību ideja pazuda pa daļai tādēļ, ka pēc kr. filozofu domām tiesisku brīvību varēja arī izlietot ļauniem nolūkiem. Tā tad brīvības ideja tika padota reliģiskām interesēm un tika apturēta savē attīstības gaitā. Kr. filozofi uzverdami žēlsirdību, atstāja neievērotu taisnību šaurākā (tiesiskā) nozīmē, ko mūs redzam no viņu domām par vārztību, aizsargēšanos u. t. t. Ja pastāvētu žēlsirdība pie stipriem un vājiem, tad tiesības būtu liekas, jo viņu prasības tiktu izpildītas. Bet ja tiesību intereses (prasības) tiktu traucētas, tad viņi ieteic nepretešanos, pasivitāti, saprotams pūdeja veicināja tikai vejašanos vidus laikos. Tā tad paš aizsargēšanas tiesību princips no kr. filozofiem nav saprasts un viņi ieteic aklu paklausīšanu valdniekiem, kādi arī tie nebūtu. Ka mūs jau teicām preteji uzskatēm par politisku brīvību (viņa netika atzīta) tiesības brīvība tika sū-

kumā no visiem kr. filozofiem atzīta. Kad vēlāk kr. baznīcas bija nostiprinājušās viņas sāka uzstāties pret tiesības brīvību un pakt Augustins, kas sākumā bija pūdejo atzinis, vēlāk mācīja, ka visi piespiežami pie baznīcas. Attiecībā uz vārdzību kr. filozofi nostājās uz valstiskā (religiskā) redzes stāvokļa, kas to pieļāva. Arī šo mēs redzam tiesību ideju ignorēšanu. Beidzot mums jāatzīmē Ambrozina uzskati par tiesībām. Daba apveltījusi ir visus ar vienādām tiesībām. No piesavināšanās izcelušās privāt tiesības, tē tad īpašuma tiesības.

VII.

Senātnas politisko mācību satricināja kr. filozofi, kuri lai gan redzēja daudz netaisnības pastāvošās valdītīs, tomēr nemēģināja ar valsts iekārtas pārgrozību šo netaisnību labot, jo neticēja netaisnības novēršanai zemes virsū. Vidus laiku raksturs - uzskatu pazīme - Universalisms. Šī universalisma mācība izgāja no katoļu baznīcas, no viņas priekšstāvjiem, kuru nolūks bija apvienot visus cilvēkus zemes virsū. Tika mācīts, ka valsts jānodod valsts aizgādniecībā, ko kurš atkarojas šīs zemes un debess laime. No šo uzskatu sludinātājiem jāatzīmē svētais Augustins (353 - 430), sludinaja pašizliegšanos, pašpazemināšanos. Pēc Augustina pasaule iedalās Dieva valstī 2) cilvēku valstī. Virs zemes taisnība nodibināma tikai ar baznīcas palīdzību, kurā atzīst tikai vienu pārkā vārdnieku - Dievu. Ārpus baznīcas nav iedomājama taisnība, jo valsts pati par sevi kurā cēlušies no laupīšanas pamatu ir laupītāju banda. (Jūras laupītāju atbilde Aleksandram), Lai nodibinātu taisnību zemes virsū, (zemes laimi) valstij vajaga saplūst ar baznīcu kurā ir it ka tilts uz Dieva valsti un tad šī baznīcai visām tiesībām jāpieder un tad šī, baznīcai visiem cilvēkiem jābūt padotiem. No šīs mācības cēlās inkvizīcijas vidus laikos. No citiem vidus laiku filozofiem mināms Tomas Akvināts (1225 - 1274), tīpisks skolastīķis. Viņš savā darbē sumā teologika mēģina savienot Aristoteli, filozofiju ar Kr. mācību. Pēc Akvināta cilvēka galā mērķis kurā laimība, kurā var sasniegt ar Dieva palīdzību, caur prāta darbību, kas izsaka Dieva atzīšanās. Tomēr pilnīgi Dieva atzīšana stāv pāri cilvēka prāta spējam un atkarojās no lielās Dieva zēlētības. Tā kā laimība sasniedzama caur prātu, tad viņam arī jābūt par gribas noteicēju. Cilvēkam jāvadās no Dieva prāta, kas ir visparejais mūžīgais likums. Vispārīgi likumi noteic iekārtu, del visparejais labums. Kas nesaskaņ ar likumu - grēks. Likumam padota ka dēla, tē cilvēki. Likumi iedalaas: 1) dievišķīgos, 2) cilvēku likumos, kuri sa-

vu kērt sadalās, ta ka mums jāizšķiro:

- 1) mūžīgais likums: Dieva prāts, kas valda par pasauli un parādās, ka cilvēku dvēselē, tā arī dabas parādībās.
- 2) dabiskais likums - mūžīgs likums Dieva prāta atspīdums radībā.
- 3) pastāvīšie likumi - cilvēku likumi, kuri vajadzīgi priekš labuma taisnības aiz cilvēku pilnības.
- 4) dievišķīgie lik. - nosaka kas labs, kas ļauns, jo cilvēki aiz savas nepilnības nevar noteikt labum un ļaunuma kritēriju.

Šie likumi nāk zināmi caur praviešiem, Kristu.

Cilvēku likumi var būt netaisni vai caur to ka viņi: a) izdoti valdnieka personīgās intereses, b) runā pretim baznīcai. Šādi likumi nav izpildāmi. Uzskatos par īpašuma tiesībām tas pievienojās ie riekšojiem baznīcas tēviem. Baznīcu tēvu uzskats: atzīstams kopīpašums; tas praksē nav izveidams, tad nu katram vajadzīgs gēmt mentes savā personīgā īpašumā ne vairāk ka uzturam vajadzīgs. Vērdzība ir datisks tiesību instituts un dibinājās az abpuseju labumu. Akvinata politiskie uzskati ir gēmti no Aristoteļa un ir liberāli. Tiesības izdot likumus pieder visai tautai jeb viņas priekšstāvis. Pavlastniekiem ir tiesība netaisnu valdību nepaklausīt, pat gēst, it īpaši tas zīmējās uz tiraniju. Kas attiecās uz kādusīšanu pastāvīšiem likumiem, tad kristīgs ticība no tās neatsvabina. Pēc Akvinata līdz renesanses laikiem nav nevienas ievērojamas personas, kas ienestu pašmācīgu pastāvīšos uzskatos. Senlaiku Grieķu filozofi nenodarhina juristus kuri studē romiešu tiesības un to pārreizejo piemērošanu dzīvē. Še atzīmējamas sivas skolas: Glosatori - istalkotāji, 12 un 13.g.p.C.N. Inerius, Bulgarus, Azo, Martinus, Accursus. 2) komentatori - rakstīja komentarus izlietotami Šolastiku papūmianus Bartolus, Baldus.

Ari renesansnes laikmets mums nedod jaunu noteiktu filozofisku zītemu; tomēr šā laika sabiedrības tiesiskie uzskati iet jaunus ceļus, rodē jauni politiski uzskati. Senātnē un vidus laikos domēja domas, ka priekš valsts labakas iekārtas nodibināšanas vajaga noslūgties atsev. šķē pasaulē.

(piemēram noslūgta sabiedrība, valsts romiešu katopu b znic). Jaunos laikos nāca klāt jaunatrades zemes, Kopernika pasaules zint.u.t.t.radēs mēģinājumi par vajadzību uzstādīt jaunas prasības, vest cīņu, meklēt jaunu. Šis jaunās prasības nesniecz noteiktas programmas priekš praktikas dzīves iekārtas pārgrozīšanas tuvākē nākotnē, bet toties viņas uzstāda tādās nemirstīgas idejas, kā brīvību, vienlīdzību, brīvību, kas dzen uz

priekšu kultūras ratu. Ka pirmais jaunu ceļu meklētājs politikā ir Makia-
velli.

VIII.

M a k i a v e l l i (1469 - 1527) ideāls Itālijas apvienošanās un at-
dzimšanas zem vienas spēcīgas politikas varas, jo tajā laikā, kad dzīvoja
Makiavellijs, Itālijai trūka vienas apvienojošas varas un sadalīta daudzās
mazās valstīnās Itālija bija izdevīga arena visādiem politiskiem eksperi-
mentiem. Ka dedzīgs patriots Makiavellijs prasīja spēcīgu politisku varu. *Mak. Maivelli*
Viņš dzīvoja su reliģisku cīņu laikmetā, laikā kad visa sabiedrība bija
nodalījuse naidīgās partijās. Vajadzēja atrasts izeju. Vajadzēja stāties
pāri partijām, pāri reliģiskām cīpām un to varēja panākt tikai visspēcīgā
valsts vara. Galvenais valsts pamats-gimene. *III*

Valsts definācija pēc B o d e n a : vairāki ar kopejām interesem ap-
vienoti cilvēki (gimene) zem kopejas tiesiskas varas. Valsts gimeņu apvie-
nojums. Gimenes galvas vara - absolūta un padota tikai valsts varai. Mo-
narcha tas pats, kas tēvs gimenē. Bodena politiskais ideāls - laicīga tie-
siska valsts, (pretēji vidus laiku feodālām valstīm, visas saistītas no
liģuniem). Pirmā prasība ko uzstāda Bodens ir lai valsts būtu laicīga, lai
valsts būtu neatkarīga no baznīcas varas. Šī prasība saprotama evērojot to-
reizējo reliģisko cīņu laikmetu Bodens saka: valsts var zelt ja tiesības
brīvība valstī nodrošināta ar spēcīgu karaļa varu. 2) Otrs jaunums, ko
uzstāda Bodens ir lai valsts vara būtu suverena (t.i. augstākā un neap-
robežota). Bodens cenšās aizrādīt uz suverenas valsts varas īpašībām.
Viņai jābūt patstāvīgai, bez robežojuma laika ziņā, 2) neaprobežotai -
absolūtai. Viņa var tikt aptob žota tikai ar Dieva un dabiskiem likumiem
un valsts vara stāv pāri visiem cilvēku likumiem, jo viņa pati ir šo li-
kumu avots. Viņa var mainīt no savas izdotes likumus katrā laikā, 3) vie-
na un nedalāma valsts vara nedrīkst pieļaut citus organus kas būtu li-
dzīgi un stāvētu augstāki (šie uzskati sakrīt ar mūsu laiku uzskatiem).
Bodenam lielā nozīme valsts attīstīšanas gaitē. Bodena valsts ir etapa uz
vispārejo cilvēces solidaritāti. Bodena mācība kurai radās daudz pretinieku
katol, u starpā tika drīz aizmirata. Pacelās no jauna tikai XVIII.g.s.
beigās.

IX.

Ievērojamākais valsts abzolūtisma sludinātājs bija Hubes. Visu pirms
Hubes mēģina noskaidrot pārejas momentu no d biskā stāvokļa uz pilsonisko

sabiedrību. Viņš uzstājās pret tiem, kuri domā, it ka cilvēkam būtu nesavtīkas tieksmes uz savu tuvāko uz sabiedrisku kopošanos, Ja cilvēki no dabas mīlētu viens otru kā cilvēki, tad būtu nesaprotami saka Hubes, ka pēc cilvēki nemīlē visus vienādi. Cilvēki tā tad apvienojās ne aiz mīlestības pret citiem, bet aiz mīlestības pret sevi pašu. Cilvēks pēc dabas egōists un kopošanās meklē tikai personīgu labumu. Pašuzturešanās ir par pamatu cilvēku dabiskajām tiesībām. Cilvēkiem ir dabiskas tiesības uz līdzekļiem viņa pašuzturešanās cīņā, pie kam izvelai jābūt subjektīvai. Tā tad iznāk, ka visiem cilvēkiem ir tiesības uz visu, bet tas rada tikai contra omnes. Bet cilvēku daba prasa kara izbeigšanu. Uzturēt mieru ir galvenais dabiskais likums, no kura pēc Hubesa tad arī iztek citi. Vajadzība: 1) ierobežot savas vēlēšanas daļu atstājoties no savām tiesībām, daļu atdot citiem uz savstarpēja līguma pamatu. Otrais līgums papildā (partis standum est). Sadzīves miera dēļ vajadzīgi arī visi tiesiskie un morāles likumi, kuru pamats: nedari citiem to, ko negribi lai citi tev dara. Bet laimīgie likumi tiktu izpildīti vajadzīga sabiedrības vara, kura gādātu par likumu ieviešanu. Vajadzīga lai visi apņemtos savu personīgo gribu padot kādai sapulcei jeb kādai personai, kuras griba tad arī būtu vispārējā griba. Tā izceļas valsts uz savstarpēja līguma pamata. Valsts vara ir absolūta visplašākā nozīmē un pašu valdnieku kurš koncentrē sevī valsti Hubes nosauc par mirstīgo dievu - lematameu. Valdnieks nav padots valsts likumiem un tauta nekad nevar atņemt atpakaļ no valdnieka savas tiesības. Tas atkārtoti Bodeņa uzskatus par suverēno valsts varu. Atkerība no tam, kam pieder vara, Hubes šķiro 3 valdīšanas formas: monarhiju, aristokratiju un demokrātiju. Labka esot monarhija. Neviena vara nav tā nostādama ka to nevarētu izlietot valdnieks saviem personīgiem labumiem, kamdēļ arī monarham viņa tuviniekus vislabāk un visglākā apmierināt. Vērtīgākā pie Hubesa ir viņa līguma teorija. Otrā daļē jau ved uz despotiju. Hubesa uzskati Krimināltiesības. Viņš arī te stāv par valsts autoritāti un maz vērības piegriež individa tiesībām. Soda mērķis baidināt; noziedznieka izlabošanu viņš skaitīja par bēkus mērķi. Dabiskās tiesības nodibinātjs ir Hugo Grocijs. Savā darbā "de iure bellae ac pacis" viņš mēģina noskaidrot vai taisnības ideja ir atrodama dabē. Šis viņa darbs ir traktāts par dabiskām tiesībām, bet reizē arī ar to par starptautiskām tiesībām. Sākamā lai atbilstu uz šo jautājumu Grocijs pieved sofistu Karneada do-

mā, ka, dūdis ievēdūši likums pašī savu interešu labā, kurus arī pastāvīgi maina. Dabisku likumu neesot. Cilvēki līdzīgi dzīvniekiem vadoties no sava labuma un tad šī ja taisnība vispārīgi ir, tad tā ir nepatība tapēc ka rīkoties saskaņā ar taisnību ir rīkoties pret savām interesēm. Grociuss turpretim ir pretejšs domās. Viņš uzskata cilvēku par kaut ko augstāku ka dzīvnieku. Cilvēkos ir tieksme pēc kopdzīves, pie tam šī biedrošanās ir mierīgi organizēta sakarā ar prātu. Lai šo tieksmi apmierinātu cilvēks ir apbalvots ar spēju runāt un darboties. Tieksme pēc kopdzīves ir tā tad pirmais tiesību avots. Dabiskās tiesības nezaudē spēku, ja arī Dievs nebūtu, jo viņas piemīt katrai saprātīgai būtnī un pats Dievs nav spējīgs padarīt tās par neesošām. Bet ta ka Dievs ir un gādā par cilvēkiem tad Dievs griba ir par avotu Dieva tiesības, divinum. Tālāk cilvēku griba caur vienošanos par tapt tiesību - jus humanum avotu. Tā ka par pamatu ins humanum un divinum ir griba, tad Grocius nosauc vias par ins volentarium, kuras stādās pretis dabiskām, kurām par pamatu cilvēku dabā ins naturale. Lai nodrošinātu tiesības. cilvēki apvienojās sabiedrībā. Ja tāda sabiedrība ir pilnīga (&coetus perfectum) un viņas priekšgalā stāv augstāka vara, tad tā ir valsts. Cilvēku tiesības izdotas no valsts Grocius sauc par ins civile. Ja tiesības zīmējās uz plašāku cilvēku kopumu, tad tās ir starptautiskās tiesības.

X.

Džons Loks (1632 - 1704) slavens Anglijas politiskais rakstnieks. Izejas punkts viņam cilvēku dabiskais stāvoklis. Tāds stāvoklis ir pilnīga brīvības stāvoklis. Cilvēks var darīt visu, kas viņam patīk. pilnīgi kot tikai dabas likumu robežās. Šis stāvoklis ir ar visus cilvēku vienlīdzības stāvoklis, jo visiem pieder vienādas tiesības un vara un nevienam nav vairāk ka otram. Atrazdamies tādā brīvības stāvoklī cilvēki nedrīkst kaitēt sev un citiem. Lai dabas likumi tiktu ievēroti, dabā dod tiesības sodīt likumpārkāpējus (sodiem tomēr jābūt samēra ar nozieguma lielumu). Tāds stāvoklis izliekoties gan savā s, bet Loks aizrađa, ka arī tagad vēl neaprobežoti valdnieki atrodās viens pret otru (dabiskā stāvoklī). Tapat ja ūveiciets satiek indijāni ti Amerikas tūksnešos, tie padoti tikai dabiskām tiesībām. Ta ka dabiskā stāvoklī ir katram tiesība sodīt likuma pārkāpējus, tad tas noved pie kara. Tapēc sodīšanas tiesības tik no- dotas sabiedrībai, kura izdod likumus un pilnvaro zināmas personas sodīt

tājumu, Grocius pievērš sōģista Karnenda domas, kā laudis ievēduši likumus paši savu interešu labā, kurus arī pastāvīgi maina. Dabisku likumu neesot. Cilvēki līdzīgi dzīvniekiem, vadoties no sava labuma un tādēļ ja taisnība vispāri ir, tad tā ir neprātība, tāpēc ka rīkoties saskaņā ar taisnību, ir rīkoties pret savām interesēm. Grocius turpretīm ir pretējās domas: Viņš uzskata cilvēku par kaut ko augstāku nekā dzīvnieku. Cilvēkos ir tieksmes pēc kopdzīves, pie tam šī biedrošanās ir mierīga, organizēta, saskaņā ar prātu. Lai šo tieksmi apmierinātu, cilvēks ir apbalvots ar spēju runāt un darboties. Tieksme pēc kopdzīves ir tā tad pirmais tiesību avots: dabiskās tiesības nezaudē spēku, ja arī Dieva nebūtu, jo viņas piemīt katrai saprātīgai būtnai un pats Dievs nav spējīgs padarīt tās par neesošām. Bet tā kā Dievs ir un gādā par cilvēkiem, tad Dieva griba ir par avotu - Dieva ties.nis.divinum. Tālāk cilvēku griba caur vienošanos var tapt tiesību - ius humanum avotu. Tā ka par pamatu ius humanum un divinum ir griba, tad Grocius nosauc viņas par ius voluntarium, kurās stēdas pretīm dabiskām, kurām par pamatu cilvēka daba - ius naturale. Lai nodrošinātu tiesības, cilvēki apvienojās sabiedrībā. Ja tāda sabiedrība ir pilnīga (coetus perfectum) un viņas priekšgalā stāv augstāka vara, tad tā ir valsts. Cilvēku tiesības izdotas no valsts Grocius sauc par iuscivile. Ja tiesības zīmējas uz plašāku cilvēku kopumu, tad tās ir starptautiskās tiesības.

X.

Džons L o k s (1632 - 1704) slavenākais Anglijas politiskais rakstnieks Izejas punkts viņam cilvēku dabiskais stāvoklis. Tāds stāvoklis ir pilnīgs brīvības stāvoklis: cilvēks var darīt visu, kas viņam patīk, paliekot tikai dabas likuma robežās. Šis stāvoklis ir arī visu cilvēku vienlīdzības stāvoklis, jo visiem pieder vienādas tiesības un vara un nevienam nav vairāk kā otram. Atrādamies tādē brīvības stāvoklī, cilvēki nedrīkst kaitēt sev un citiem. Lai dabas likumi tiktu ievēroti, daba dod tiesības sodīt likuma pārkāpējus (Sodiem tomēr jābūt samērā ar nozieguma lielumu). Tāds stāvoklis izliekoties gan savāds, bet Loks aizrāda, ka arī tagad vēl neaprobežoti valdnieki atrodas viens pret otru līdzīgā (dabiskā) stāvoklī. Tāpat ja šveiciets satiek indijānieti Amerikas tukšnešos, tie padoti tikai dabiskām tiesībām. Tā ka dabiskā stāvoklī katram ir tiesība sodīt likuma pārkāpējus, tad tas noved pie kara. Tāpēc sodīšanas tiesības tiek nodotas sabiedrībai, kuŗa izdod likumus un pilnvaro zināmas personas sodīt likuma pārkāpējus. Cilvēki pāriet no dabiskā stāvokļa valstiskā tikai tad, ja viņa ievāc tiesnešus un valdniekus, kuri izšķir strīdus un soda netaisnību. Bet tāda vara

nedrīkst būt absolūta. Absolūta vara nav savienojama ar valsts iekārta.

Valstī katrs padots likuma bez izņēmuma. Visu, pat valdnieku strīdi tiek izšķirti no kompensantiem bezpartejiskiem tiesnešiem (Šinīs domās ir skaidri redzama mūsu laiku mācība par tiesisku valsti, kur visu noteic likums). Dabiskā stāvoklī cilvēki ir brīvi un var tikt padoti valsts varai tikai ar viņu personīgu piekrišanu. Apvienojoties valstī, katrs pienākums padoties vairākuma domām, citādi pats līgums zaudē nozīmi. Iestājoties sabiedrībā katrs nodod savu varu locekļu vairākumam. Tikai zem noteikuma, ka visi iedzīvotāji reprezentēti, vairākumam iespējama likumīga valdība. Pret šo līguma teoriju Loks pats ceļ sekošus iebildumus:

1) ka vēsturē nav tāda gadījiena (Loka atbilde: ja tāds gadījums vēsturē nav, tas vēl nenozīmē, ka vēl nekad nav slēgti sabiedriski līgumi), 2) ka visi cilvēki gan piedzimstot, kā valsts locekļi, kurai padoti (Loka rep.: ka ar līguma var saistīt tikai sevi, ne citus cilvēkus, pēcnācējus). Tiesiskās valsts galvenais noteikums: brīvība un vienlīdzība un lai to panāktu, L. stāda tautas varu augstāki par visām pārējām varām. Tautas suverenitāte nav atņemama; tā parādās likumdošanas varē un izpildu varas kontrolē. L. uzskati par īpašuma tiesībām arī pelna ievērību. Par pamatu īpašuma tiesībām L. atzīst darbu (līdzšinējās okupācijas vietās). Katra personīgas rokas darbs - tā personīgs īpašums. Tikai darbs rāda zemes vērtību, neapstrādātam darbam (zemei?) neesot vērtības. Tomēr L. arī ierobežo īpašuma ties.: 1) īpašniekam nav tiesības viam piederošo mantu iznīcināt (Pēc L. ir ties. atņemt zemi, ja to neapstrādā). Tā tad darba (neapstrādāšana) brīvība ir reizē ar to arī īpašuma ties. ierobežošana. Pašas īpašuma tiesību robežas L. neuzstāda. Galvenais valsts mērķis nodrošināt īpašuma neaizskaramību, lai to sasniegtu vajadzīgā likuma izdošana. Galvenais likums - kurš nodibina likumdošanas varu. Šī vara ir pirmā un svētākā, bet ne absolūta attiecībā uz cilvēku dzīvību un zemes mantu. Ari dabiskā stāvoklī nevienam nepieder absolūta vara par citu dzīvību, tamēļ arī likumdošana varai jābūt aprobežotai un vadītai no vispārējās labuma. Dabas lik. nezaudē savu spēku valstī, bet iegūst vēl lielāku spēku. Likumdošanas varas uzdevums izsludināt, izdot šos likumus likumdošanas kārtībā. Reiz izdotie likumi prasa varu, kura izpildītu tos un pastāvīgi būtu nomodā par tiem. Vajadzīga tamēļ neatkarīga izpildu vara. Ir vēl trešā vara - konfederatīvā, kura iemj par kara un miera stāvokli un attiecībām pret citām valstīm. Parasti šī trešā vara ir apvienota ar izpildu varu, jo abām vajadzīgs

ārējs spēks pie savu funkciju izpildīšanas. Augstākā ir pirmā vara. Loks skaita baznīcu un valsti katru par atsevišķām, neatkarīgām asociācijām. Baznīcas mērķis - vispasaules dzīve. Valsts likumiem nav jābūt saskāpotiem ar pilsoņu reliģisko pārliecību. Viņš uzstājās par vidus laiku valsts baznīcu. Ticība nevar izslēgt likumus. Valstij atkal nav tiesības sodīt grēkus, ja tie netraucē citu tiesības. Baznīca savā iekšējā dzīvē pati sevi lai pārvaldītu. Angļi salīdzina Loku ar Sokratu, Luteru. Lokam tie nopelni, ka viņš parādīja ceļu, pa kuru tiesiska valsts attīstība ir gājusi pirms nonākusi līdz mūsu laikiem.

XX.

D e k a r t s (1596 - 1650) - racionalisma nodibinātājs. Viņš nav pie tiesītu filozofijas strādājis, tomēr viņa mācības, kas stāv uz racionalisma pamatiem, ir iespaidojušas uz vēlākiem darbiniekiem ties.filozofijās laukā P u f f e h o r ḡ u un T o m a s i u s u. Gribēdams ar zinātnas palīdzību atrast patiesību, viņš pūlās uzstādīt metodi, kas pasargātu no maldīšanās. Tā būtu: 1) nekā nav atzīstams par patiesību, ja nav acīm redzams un neizsauc nekādu šaubu; 2) katrs atrisināms jautājums jāsadala pēc iespējas vairākos atsevišķos jautājumos; 3) attiecīgā jautājuma izpētīšana - atrisināšana jāiesāk no elementārākām lietām, pamazām pārejot uz grūtāko; 4) pie gala slēdziena nekā neatstāt neievērotu, neko neizlaist.

Šai metodei par paraugu D. ņēma geometriju, kur arī tiek visgrūtākās problēmas uzzinātas pakāpeniski. Vadoties no šīs metodes, kura pieņem tik visu neapšaubāmu, D. nolēma visu, kas rada aizdomas, izmest. Dekrets šo aizrāda, ka jūtas cilvēku viņ (Daltonisms dabā, ārpus mums nav skaņu, krāsu u.t.t.). Tā nonākot cilvēki pie domas, ka viss ir maldī, atdusas uz pārliecību, ka viņš pats, kurš tā domā - eksistē. Es domāju tā tad esmu - cogito, esgo sum - šo nesatricināmo patiesību D. pieņem par savas filozofijas izejpunktu. Vienīgais pierādījums manai, mana "es" esamībai - domāšana; tā tad zem "es" jāsaprot domājošā būtne, cilvēkā dvēsele. Izejot no tā, ka viņš, viņa "es" pieņemt īpašība šaubīties, D-ta nāk pie slēdziena par savas būtnes nepilnību, jo zināšana ir augstāka par šaubām. Bet katrā ir apziņa par kaut ko augstāku, pilnīgāku. No kurienes tā ceļš? Nav iespējams ka nepilnīgs cilvēks var radīt kaut ko pilnīgu. Šī ideja var nākt tik no augstākas pilnīgākas būtnes - Dieva, kurš dod zināmu priekšstatu par sevi. Pēc D-ta reiz esot priekšstats, vajagot būt arī būtnei. Ņemot par izejas punktu augstākas būtnes esamību, D. arī pierāda ārpuspasaules eksistenci. Vidus laiku zinātnes laukā lielā loma spēlēja autoritātes. Valsts...

Aristoteļa fil., u.t.t., turpeitā racionalismāzīst tikai individuālo saprātu, atsevišķa cilvēka pašpētīšanu. personas nozīmi, nostādīdams pirmā vietā.

10 Kristians Tomassijs (1655 - 1725) - Puffendorfa piekritējs, pirm., kas šķir tikumību no tiesībām. Pēc Tim. visas cilvēku darbības mērķis - pamats ir tieksme pēc labuma, kura uz āru parādās 3 tieksmju formās: 1) miesas kārība, 2) mentālība, 3) godkārība. Šī tieksme nevien traucē iekšējo cilvēka mieru, bet arī ārējo mieru starp cilvēkiem, jo viņas parādās pie dažādiem cilvēkiem, dažādā mērā. Cilvēki pēc savas dabas neprātīgi, pat dumji, t.i. ir viņos griba parasti valda par prātu, kādēļ tie notur pārejošo labumu par īsto. Labuma dīgli atrodas katrā cilvēkā, tādēļ gudrs cilvēks pašu neprātīgāko var uzvest uzceļā, var padot saprātīgiem noteikumiem. Galvenais ļaunums - iekšēja un ārēja miera traucēšana. Tādējādi saprātīgam gudram ļaunuma novēršanas labad jāievēro trīs uzdevumi. 1) jāuztura cilvēka iekšējais miers, neaprobežojot cilvēka trīs pamattieksmes, 2) jāievēro un jāuztura ārējais miers, caur miermīlīgu darbību attiecībā pret citiem cilvēkiem, 3) jāatturās no katras darbības, kas var traucēt ārēju mieru. Lai panāktu šo noteikumu ievērošanu, vajaga operēt ar 1) padomu, 2) pavēli. Šiem līdzekļiem kopīga tas, ka abi viņi rada cerības, vai bailes, norādot uz labām vai ļaunām darbības sekām. Starpība, ka sekas tiek nostādītas pilnīgā no pavēlē - gribu. Padoms pērliecīn., pavēle piespiež. Viņi abi rada cilvēkos pienākumus; padoms - iekšējus, pavēle - ārējus. Šie divi līdzekļi nav vienādā mērā derīgi priekš šo augstā min. 3 ļaunuma novēršanas noteikumiem. Pie pirmā 1)-nonestum dari sev to, ko tu gribi lai citi sev dara - ir derīgākais padoms. Otrs -2)-decorum: dari citiem to, ko tu gribi lai citi tev dara - panākams ar pavēli un padomu (galvenā kārtē). Trešais 3) - justum: nedari citiem to, ko tu negribi lai citi tev dara, panākams caur pavēli. Juridiskas normas ir slēdzieni no šā trešā noteikuma. Pirmie divi noteikumi regulē cilvēku darbību attiecībā uz tikumību, bet trešais - tiesības. Tom. arī atšķir praktiskā dzīvē ties. no tikumības. Padomu dzīvē izlieto skolotājs, pavēli - valdnieks. Caur šo Tom. garīgā dzīves sferu no valsts varas, kura lieto tikai pavēles. Tom. bija pirmais, kas ievēda min. šķirošanu. Tom.mācību var formulēt: tiesības 1) negatīva rakstura noteikumi, kuri ko nebūt aizliedz darīt, pie kam 2) uzliet pienākumu pret citiem. Tiesību pamata princips: nedari citiem to, ko tu negribi lai citi tev dara. Tikumība 1) uzliet

pienākumus pret sevi pašu, 2) ir pozitīva rakstura. Tikumības pamata princips: dari sev to, ko tu gribi, lai citi sev dara. Tad arī tikumības un tiesiskas normas būšanas dažādas pēc sava saturā, arī dzīvī tiek izvestas dažādā ceļā. Pirmā padoma, bet otrās pavēles veidā (pūdējām neizpild.gad.seko sods). Nevienam nevar atstāt viņa paša ziņā izpildīt vai neizpildīt pienākumus pret citiem cilvēkiem. Valsts vara ir aicināta ar spaidu līdzekļiem rūpēties par juridiska pienākuma izpildīšanu. Tikumiska pienākuma izpildīšana nestāv valsts ziņā. Šī Tom. uzstādīta tiesības un tikumības šķirošana priekš mūsu laikiem zaudējusi savu nozīmi, nav pilnīga, viņas tālākie turpinātāji F i c h t s un K a n t s.

S p i n o z a (1632 - 1677). Viņa mācības ābejas punkts - vienīgā substance - Dievs, kurš sevi aptver visu pasauli. Gars un matērija ir tikai 2 cilvēka prātam pieejami Dieva atribūti^x), kuru skaits ir bezgala liels. Šī vienīgā substance izteicās uz āru daudzajās parādībās, modus, pie kam šīs pasaules parādības ir atribūtu (gara un matērijas) izteiksmes veidi un kā tādi, pa tēv jau no māžības. (Šīs parādības atstās ar logisku nepieciešamību no gara vai no matērijas). Viss esošais pēc Sp- dažāda Dieva parādīšanās. Viņš noliedz jeb kaut kādas individuālitātes patstāvību. Savā (etikas) tikumības mācībā viņš tuvu stāv Habesam. Dabiskās tiesības viņš pielīdzina dabas ties. Katrai būnei piemīt tik daudz ties., ka viņa var aizstāvēt. Arī dzīvniekiem piemīt šīs ties., tā lielā ziņā var aprīt unzo. Savā personīgā labumā cilvēki apvienojās sabiedrībā. Līgumam. uz kura pamata valsts nodibinājās nav pēc Sp. absolūta spēka un tas izpildāms tik tālu, cik tas izdevīgs līguma slēdzējiem. Ja tas atnes vairāk ļaunuma, tad tas nav izpildāms, bet nedisciplinēts cilvēks atnes vairāk ļaunuma, tādēļ cilvēkam visas savas tiesības jānodod valsts varai (tādējādi izvēloties no 2 ļaunumiem to mazāko). Šai valsts varai jāpadošs absolūti, jāizpilda pat neprātīgas pavēles; no šādas absolūtas padošanās Sp. nav ko baidīties jo valsts interesēs ir turēties pie vispārēja labuma (Habes ir pretējās domās). No valsts formām viņš ieteic republiku. Pēc Sp. kaislības nav netikumi, bet dabiskas īpašības.

Šīs īpašības nepieciešas, lai gan daudzreiz traucējošas. Taisnība, ka cilvēki padoti kaislībām. Visi cenšs būt pirmajie", no kam iz-
x) atribūts - raksturīgu īpašību parasta pazīme; substance - lietas kodols.

ceļas cīņa un uzvārētājs lielās vairāk ar padarītiem pretiniekiem ļaunumiem, nekā ar iegūto labumu. Tā mēs redzam, ka kaislības nem pārsvaru par tuvāka mīlestību un godīgumu. Ari valsts iekārta nebūtu stipra, ja atkarātos vienīgi no valdnieka godīguma. Tādēļ valsts vīra stāvokli vajaga nostādīt tā, ka tas nevarētu krist kārdināšanā vasu pienākumu izpildot. Nav no svara, aiz kādiem motīviem darbojās valdnieks, ja tas tikai atnes labumu vispārēju. Ja cilvēks darbotos ar prātu, tad par pamatu dabiskām tiesībām būtu prāts, tomēr tas tā nav. Akla tieksme nobīda prātu otrā vietā un dabisk. ties. vairāk par pamatu ir dziņa dēļ pašuzturēšanās. Katrs cilvēks ir daļa no dabas un viņu dabiskās ties. nosaka tieksmju spēki. Dabiskās tiesības pat neaizliedz lietas, uz ko paved mūs mūsu kaislības (ari ķildas, ienaidu u.t.t.). Atrodoties tādē dabiskē stāvoklī, neviens nevar justies drošs. Lai sevi nodrošinātu, cilvēkiem vajaga vienoties izlietot kopīgi dabiskās tiesības uz visu: atsaukties no personīgās gribas un sekot kopīgai - vispārīgai gribai. Tās ties., kas agrāk piederēja atsevišķiem individiem, jāpārnes uz sabiedrību, kurai pieder suverenitāte (absolutē tiesība), un kurai ari visiem jāklausa aiz bailēm, vai labprātīgi. Tiklīdz nodibonājās valsts, visiem pilsoņiem jāpadošanās tās pavēlēm. Viss tas, ko valsts atzīst par pareizu, skaitās it kā atzīst no katra atsevišķa pilsoņa. Vai ir saskaņa ar prātu pilnīgi padoties valstij? Spinoza atbild ar ja. Visas tās nepatikšanas, kas ceļas no valsts ierobežošanas, tiek no viņas labumiem atsvērtas. Vai valsts vara padota likumiem? Še jāizšķir dabiskie un valsts (past.) likumi. No pašas valsts izdotie likumi nesaista valsti, tikai dabiskie. Pats līgums var tikt laužts, ja to prasa vispārējais labums. Bet šī vispārējā labuma prasības noteikšana pieder valdniekam. Valsts jāiekārto tā, lai visi, kā valdnieks, tā ari pilsoņi labprātīgi vai piespiedu kārtā vadītos no vispārējā labuma, no prāta prasībām. Tādēļ rūpes par vispārējo labumu nevajaga nodot vienas personas zināšanā (nav neviens cilvēks, kas spētu vienmēr gādāt par vispārējo labumu un nepadotos kaislībām). Veras koncentrēšana vienās rokās veduz verdzību (Viņš ieteic monarkiju, tautu pievelkot pie valdības lielas padomes veidā). Vislabākā valsts ir tā, kurā apvieno sevi visvairāk vienādi domājošas personas, tāda ir demokrātija.

XII.

Leibnics (1646 - 1716.g.). Pēc Leibnics visa pasaule sastāv no neskaitāma daudzuma patstāvīgām substancēm, monādēm. Vīpas ir par pamatu visām sarežģītām parādībām pasaulē. Katra monāde ir pati par sevi kaut kas visai atsevišķs, vīpas viena no otras neatkarīgas, bet vīpas visas kopā atradamas harmonijā sastāda pasauli. Pēc Leibnics tiesību jēdziens gandrīz saplūst ar tikumības jēdzienu. Taishība ir gudra mīlestība, piemītoša ne tikvien cilvēkiem, bet it sevišķi Dievam un ir par pamatu dabiskā tiesībām. Vīpā atšķir 2 dabisku tiesību pakāpienus: 1) *ius stictum*^{x)} - kurām par pamatu ir proprietatis - īpašums un piespiestā. Ja kādam šīs tiesības tiek traucētas, tad pēdējais ceļ pret traucētāju sūdzību - ārpus valsts - karu. 2) *Algustas*^{xx)} - kurām par pamatu *ius societatis*, vīpas nav realizējas spaidu kārtā. 3) *Pietas*^{xxx)} - kurām par pamatu *onestac viveres*, kas arī ir augstākais dabiskais likums. Kā redzāms, Leibnics pie dabisko tiesību sadalīšanas pakāpes ir pējis vērē Ulpiana formulu: *juris praecepta sunt haec honeste vivere (3), alterum non laedere (1), sum cuiusque tubnere (2)*, Runājot par valsts tiesībām Leibnics aizstāv imperatora suverenitāti, pie kam saka, ka pēdējā ir dalāma. Runājot par ties, subjektiem, vīpā saka, ka par pēdējiem var būt kā dabīgās, tā juridiskās personas, arī priekšmeti, mantas var būt par ties. subjektiem, gadījumā, ja priekš pēdējo iegūšanas vajadzīgas īpašas tiesības. Par ties. objektiem L. uzskata: subjekta miesu, mantas un citas personas.

Monteskje () iesāk savu darbu ar cilvēku dabisko stāvokli un šinī stāvoklī valdošos likumus. Dabiskie likumi pēc Mont. ceļas no cilvēka vājību apzināšanās. Šī vājības sajūta ir kas dara cilvēku atkarīgu no viņa apkārtnes. Dabiskā stāvoklī cilvēki apzinoties sevīpar vājiem līdz ar to apzinas sevi par līdzīgiem un cits citam neuzbrūk. Tad nu miers ir pirmais dabiskais likums. Otrs dab.likums ir barības meklēšana, kas ceļās no vajadzības apzināšanās, pēdējā ir saistīta ar jau min. vājības apzināšanos - Šī pati vājības apzināšanās un iz vīpas iztekošās kopējas bailes arī tīra dzīvnieciska labpatika satiekot sev līdzīgā, it īpaši dzimum tieksme, noved pie cilvēku savienošanās. Kad nu vēlāk attīstās zinātkas, pamodās jauna tieksme (nepiemītoša citiem dzīvniekiem). Uz ko ošanos pastāvīgās sabiedrībās. Tā tad cilvēku tieksme uz

x) izlīdzinoša taishība.
xx) izdalotē " ;
xxx) augstākā " .

ir 3., un tiekams uz sabiedrībā kopošanas ir 4. dabiskais likums. Tē tad cilvēka prāts - zinību iegūšana - ir par pamatu sabiedrības nodibināšanai. Cilvēka prāts par vispārīgu likumu, kas valda par visām tautām. Atsev. valstju liku sistēmas ir tikai šī vispārīgā likuma privatās casualstiskas prasības, kur šis lik. tiek speciāli piemērots dažādākām sabiedrībām - valstīm. Pēc cilvēku savienošanās sabiedrībās tie vairs 1) neapzinās par vājiem un 2) viņu stappā izzūd pirmatnējā stāvoklī piemītošā vienaldzības apziņa. Šīs pārmaiņas noved līdz kariem starp atsevišķiem cilvēkiem no zināmas sabiedrības, kā arī starp atsevišķām sabiedrībām. Lai novērstu minētos karus, nodibinājas tiesības 1) starptautiskās, kas regulē sabiedību attiecības, 2) politiskās, kas nosaka katras sabiedrības iekšējo iekārtu. Tādejādi preteji Hubesam Mont. neredz sabiedrības nodibināšanā mēra iestāšanos, bet otrādi, t.i. ka līdz ar sabiedrības nodibināšanos iesašās kari. Katras sabiedrības pastāvēšana prasa valdības nodibināšanos, kas ir atsevišķu privātu spēku savienošanās vienā kopejā spēkā, sabiedrības varā. Šis kopīgais spēks var tikt koncentrēts vienā vai vairāku personu rokās. Pēdējā gadījumā mums ir darīšana ar republiku, pirmajā, ja šī persona valda pēc noteiktiem likumiem - ar monarkiju, ja valdīšana notiek bez noteiktiem likumiem - ar despotiju. Republika sadalās: 1) demokrātijā, ja vara pieder visai tautai, 2) aristokrātijai, kad vara pieder vienai tautas daļai. Katrai valdīšanas formai ir savi principi, tē: demokrātijai - vispārīgs labums (dobrodietel), aristokrātijai mērenība, monarkijai - godkārtība, despotijai, bailēs. Kad šie principi netiek ievēroti, tiek izkropļoti, tad valstij jāiet bojā. Tē kā despotija pate par sevi ir valsts izkropļojums, tad viņā neatturami traucās pretin savai nēvei. Runājot par brīvību Mont. saka, ka nekā tik dažādi netiekot saprasts ka jūdziens "brīvība". Maskavieši, ķnasa laikos pat zem brīvības sapratuši, nest garu bārzdu. Īsta politiska brīvība pēc Mont. nav jāsaprot zem varēt darīto, ko grib. Īsta brīvība valstī sastāv iekš tam, ka viņas pilsoņi var darīt to ko vajaga darīt, un eviens nav piespiests darīt to, ko nevajaga darīt. Brīvību nevajaga samainīt ar neatkarību. Brīvība ir tiesības darīt visu kas no likumiem atļauts, ja kādam būtu tiesības darīt neatļautu, tad nebūtu brīvības, jo arī citiem būtu tādas pašas tiesības, tē pati vara. Demokrācija un aristokrācija ir pēc savas dabas brīvas valstis. Tē ka katram varas nesējam ir tieksme viņam uzticēto varu nelietīgi izlietoš, vajadzīgs pretspēks, vajadzīga atļauja vara, kura ierobežotu pirmo. Šāda savstarpīga varas ierobežošana kon-

treiņā daļā caur varas sadalīšanos. Mont.saka ka katrā valstī pastāv trīs varas: 1) likumdošanas, 2) izpildu (ārejš un iekšējā) un 3) tiesu vara. Arī pilnīga politiska brīvība ir tikai iespējama valstī, kur caur varas trejādu sadalīšanu tiek novērta varas, dānprātīga lietošana. Tādējādi Mont. ir taisnība ka pilsons var justies arī nebrīvs pie brīvas konstitūcijas, kad tiek nelietīgi veikta vara un likumi. Tālāk Mont. izsaka savas domas, ka būtu katrs no šīm varām organizējams, lai tās varētu attīstīt vissekmīgāko darbību. Tiesu vara pēc viņa domām nedrīkst piederēt kādai nebeigt pastāvīgai (priekš tam) iestādei, bet zināmam no tautas vidus uz noteiktu laiku izvēlētiem personām. Likumdošanas varai jāpieder pašai tautai. Tā ka šāda kārtība kur tauta pati piedalās likumdošanā, lielās valstīs ir neiespējama, bet mazās savienota ar grūtībām, tad jāizvēl priekšstāvniecība. Tautas priekšstāvju sapulces uzdevums ir izdot likumus un uzraudzīt šo likumu kārtīgu izpildīšanu. Ka Anglijas iekārtas cienītājs viņš ieteic divpalātu sistemu. Vēlējās jautāšanā viņš domā, ka balss tiesības būtu jānod visiem pilsoņiem izņemot tos kuriem nav pašu gribas. Izpildu vara pēc viņa domām būtu nododama monarham, jo pēdējā prasa ātru darbību, kuru viens var vienmēr labāki nekā divi. Izpildu varas nesejam vajaga būt neatkarīgam no likumdošanas (varas neseju) sapulces, lai šīs divas varas nesakristu, jo pretējā gadījumā varētu tikt apdraudeta pilsoņu brīvība. To pašu iemeslu dēļ arī ministrus nedrīkst izvēlēti no min. palātu sastāva vidus. Likumdošanas (korpusem) sapulcēm jāsenāk zināt likā. Vislabāk kad šos termiņus nosaka izpildu vara. Izpildu varai jānod tiesības apturēt likumdošanas varas lēmumus, jo pretējā gadījumā lik. vara paliktu despotiska sagrābjot visu varu savās rokās. Likumdošanas varai jānod tiesības kontrolēt izpildu varas darbību attiecībā uz likumpildīšanu. Viņai jānod tiesības saukt ministrus pie atbildības, pēdējo tiesašana jānod augšējās palātas zināšanā. Monarham pašam jābūt neatbildīgam, savādi viņš nāktu no likumdošanas varas atkarībā. Trešais, jābūt neatkarīgam no pārējām divām varām. Šāda iekārta, kur vara savstarpēji kontrolējās, attīstīs vislabāko darbību.-

XIII.

R u s s o (1711 - 1778) - redzeje kulturē viss ārkā, duna, slikta pamatu. Savā darbē "Rūn par zinātnēm un mākslēm" viņš izsaka domas, ka kultura izglītība samaitā tikumus, jo caur minētiem fakto iem attīstās egoistiskās jūtas, un nelietderīgas vajadzības (potrebnosti). Civilizācijas

sekas ir valsts krišana (piem. ar senām pasaules valstīm: Roma, Elada u. t. t.) ka uz pretstatu viņš norāda uz pirmatnējo cilvēku stāvokli, kad cilvēce bija vienkārša, nevainīga un tikumīga. Darbā "Domas par cilvēces nevienlīdzības izcelšanos un šīs nev. pamatiem" Russo fantastiskās krāsās attēlo cilvēku pirmatnējo stāvokli. Šī stāvokļa dabas cilvēku Russo nostāda par ideālu priekš pašreizējās kultūrelās sabiedrības. Pirmatnējo cilvēku vajadzības bijis apmierinātas, viņi sakars ar liāzcilvēku vāji, tātad nebijis vienas kārdām un neidam. Šādā stāvoklī cilvēks jūtās laimīgs. Nelaimis sākās ar cilvēku savienošanos ar sabiedrību. Galvenais cēlonis un nelaimju avots meklējams pie īpašuma nodibināšanās. Ar īpašuma nodibināšanos cilvēki zaudēja savu pirmatnējo tikumību un vienkāršību; iesākas savstarpēji naidi. Savā darbā "Sabiedrisks līgums" (Contrat social) Russo mēģina izskaidrot sabiedrības nodibināšanos z brīva līguma pamatā. Izejot no valdnieka valdīšanas fakta kurš paredz tautu (tauta izvēl sev valdnieku). Grocijs), Russo nāk pie slēdziena, ka tauta ir vispārējs vienošanās auglis. Arī mērķuma padošanās vairākumam pie lēmuma pieņemšanas vismaz paredz vienreizēju, vienbalsīgu vienošanos. Šo cilvēku vienošanās pāriet uz sabiedrību, pēc Russo domām ir izsaukušas grūtības, kuras cilvēkam atrodoties dabiskajā stāvoklī ir stājušās ceļā. Cilvēki savus spēkus nevar palielināt, bet kopīgiem spēkiem daudz kas veicama. Jo lielāks cilvēku skaits savienojās, jo lielāks spēks. Turklāt Russo apskata kāda būtu vienošanās forma, kurā cilvēks ieliedams nozaudētu savu agrākājo brīvību, jo brīvība pēc R. ir meklējama cilvēces laime. Šo nu Russo attēlo domas par sabiedrisko līgumu. Šis līgums mēģina - brīvības nodrošināšana. Lai panāktu šo brīvības nodrošināšanu vajadzīgs, lai visi vienlīdzīgi padotos vispārīgai gribai un reizē ar to būtu vienlīdzīgi šīs gribas dalībnieki. Tādēļ visiem jānodod visas savas tiesības sabiedrībai. Ar šādu tiesību nodošanu sabiedrībai cilvēks neko nezaudē, jo paliek vienlīdzīgi neatkarīgs no atsevišķas sabiedrības, kurš tātad pat savas tiesības ir nodevis. Cilvēks ir atkarīgs no sabiedrības gribas, bet ir pats šīs gribas līdztiesīgs dalībnieks, tātad nodibinājās tautas suverenitāte. Visi vienlīdzīgi padoti tautas varai bet arī visi vienlīdzīgi un pēc dalību valdīšanā. Tādējādi citur tautas suverenitāte ir iespējams pie sabiedrisko stāvokļa uzturēt spēka vrīvības un vienlīdzības principus. Suverenitātei jābūt par visas tautas kopīpašumu un tādēļ viņa nav atsavinājama. Turklāt suverenitāte nevar tikt dalīta, jo dibinās uz vispārīgu gribu (pareize celijams no

Tikai tā griba ir laba, kurā neliekas vadīties aiz materiāla mērķa, bet aiz cienības pret pienākumu, Pienākuma apziņa, visas etikas pamats, dod mums saistošas pavēles. Šis likums, kategoriskais imperatīvs. Savu pienākumu izpilda tas, kas seko kategoriskā imperatīva likumiem, reizē pierādāms, ka viņam ir laba griba. Kategorisko imperatīvu Kants formulē trejādi: 1) dari tā, kā tu cilvēci, kā savā, tā arī citā personā izlieto kā mērķi, nevien kā līdzekli; 2) dari tā, it kā tu būtu likumu devējs un pavaišnieks brīvā gribu republikā. Lai mūsudarbība būtu taisna, viņai jābūt par vispārēju likumu visiem pilsoņiem un 3) dari tā, lai tavas darbības motīvi varētu tikt atzīti par likumu priekš visiem.

Ar nāvi cilvēks nebeldzās, citādi cilvēki paliktu bez mērķa (pilnīgas brīvības un tikumības ideālu sasniegšanai). Pilnīga laimība sasniedzama transcendentālā pasaulē, kur valda Dievs. Tā cilvēka praktiskais prāts, ko Kants indeficē ar gribu, prasa pēc brīvības, tikumības un Dieva. Kanta nopelns ka viņš rāda, ka cilvēku vērtība ne zināšanā, bet gribēšanā. Gala formulējums izumā: cienī savu brīvību un visu citu brīvību, tikai brīvībai pieāt absolūta nozīme, jo tikai viņa pati sevī atrod savu mērķi. Tā-lāk, katrā cilvēka persona pelna absolūtu cienību. Cienība pret citu personu ir tas tikumības pamats, uz kuru dibinājas nevien pienākums, bet arī tiesības. Ja mēs novērojam savu darbību no morales redzes stāvokļa, tad saskapē ar morālisko likumu var būt ārēja un iekšēja saskape arī tad, ja darbība norit nevien pēc likuma, bet arī ja mūsu tieksmā (tad) uztur cienību pret morālisko likumu. Ja mēs padodamies likumiem tikai uz savām interesēm, tad tādai darbībai iekšējās saskapes nav ar morales likumu un atliek tikai ārēja saskape. Iekšēja saskape prasa absolūtu morales likuma izpildīšanu vienīgi aiz cienības pret to (ja kāds izdara pakalpojumu vienīgi aiz mīlestības, tad tas nav tikumisks labs darbs.^x). Saskaņā ar šo ārējo un iekšējo saskapu, Kants sadala morali divās nozarēs: tikumības un tiesības. Pirma regulē iekšējie likumi, tiesības - juridiskie jeb ārējie likumi. Tiesības istā vārdā nozīme attiecas vienīgi uz cilvēka ārējiem pienākumiem un tiesības tiek izvestas dzīvā piespiestā kārtā. Katra netaisnība traucē brīvību, tādēļ spēlā līdzekli, kurā novērš brīvībai visus šķēršļus, stāv saskaņā ar kategorisko imperatīvu. Tiesības ir savstarpēja brīvības cienīšana, jo juridiskais likums pavēl daboties tā, ka atsevišķas personas brīvība sakristu ar pārējo personu brīvību. Kants saprot brīvību padodanos pašā radītam likumam (Kants šo tiesību principu formulē tā: Dari

x) Piem. mīlot savu draugu, kas ir teicami mēs nevadāmies no morales likuma, bet no savām tieksmēm (psichiskām), jo atdodamies šim jūtēm, mēs sajūtam baudu.

tā, lai tava brīvība būtu saskaņota ar katras personas brīvību ņemot vērā vispārējo likumu par brīvību.

Kants pieturas pie Ulpijana uzskatiem par juridiskā likuma cēlīšiem trijos noteikumos: 1) Nonesto vivere - atzīst sevi un citus ne par līdzekļi, bet par mērķi, 2) neminem laedere - nedari bēviemam nekādu; 3) Sum cuique tribuere - uzturā tādā attiecībā, kas katram būtu nodrošināts viņam piederošs pret visiem citiem.

Kants iedala tiesības divās šķirās: 1) privatās (kurās viņš identificē ar dabiskām tiesībām), 2) publiskās (identificē ar civilām). Kanta uzskati par īpašuma ties. Viņš mēģina noskaidrot: 1) ka mēs varam valdīt par ko nebūt ārēju kā par savu? 2) kādā kārtā mēs piesavināties ko nebūt ārēju? Pēc Kanta domām sākumā par zemi valdīja visi kopīgi, pēc tam aiz interešu sadursmes un to vajadzēja sadalīt starp atsevišķām personām. Pēc tam zemes valdīšanas tiesības tiek ar likumu pārvērstas par īpašuma tiesībām. Par manu skaitis viss tas, saka Kants, kas ir saistīts ar manu personu, ka ja to cits sāk lietot, tad tiks traucētas manas tiesības. Tiesību objekti var būt: 1) fiziskās lietas, 2) otras personas stāvoklis attiecībā pret mani, 3) otras personas griba kaut ko darīt. Valdīšana starp tiesību objektiem var būt: 1) tiesiska - juridiska, 2) fiziska. Pēcējā tad, ja objekts atrodas subjekta varē; pirmā tad, ja subjektam pieder tieši īpašuma tiesības. Tiesības var pastāvēt tikai pilsoniskā sabiedrībā, kurā var piespiest ties. restaurēt agrākajā stāvokli. Tiesību iegūšana pēc K. notiek trejādi: 1) faktiski (facto), 2) uz līguma pamata (pacto), 3) uz likuma pamata (lege). Kanta domas ar valsts nodibināšanos. Pirms valsts pastāvēšanas cilvēki atradušies dabiskā stāvoklī - nestāvēdami ne zina kādas augstākas varas. Kants domā, ka valsts nodibināta ne aiz nepieciešamības, jeb ūrtību labē, bet ka tas bijis tikumisks pienākums, kategoriskā imperatīvu prasījums: tē darboties, ka mana brīvība sakristu ar katra brīvību. Šī sakrišana nav iedomājama dabiskā stāvoklī, jo izceltoes strīdi par tiesību robežām un nav tiesneši kompetēti šos strīdus izspriest. Tēišk, dabiskā stāvoklī neviens nav piespiests izpildīt pienākumus par citu brīvību ievērošanu. Tādēļ cilvēkiem dēļ brīvības nodrošināšanas jānodibina valsts un valsts varā, kurā visiem jābūt padotiem, pieder tiesneša lomā. Akts, ar kuru nodib na valsti - līgums, kurā katrs atseks no savām tiesībām. lai tas no valsts. Valsts pēc K., daudzu cilvēku savienība zēn vienas tiesiskas varas. Katrā valstī vispārēja griba izteicē 3 formās: 1) suverenitāte pieder likumdevējam, 2) izpildu vara - valdniekam; 3) tiesu vara - tiesnesim. Likumdošanas vara var piederēt visai tau-

tas gribai. Likumdošanas iestādei pieder neatņemamas tiesības: 1) padoties tikai pašā izdotiem likumiem, tiesība būt neatkarīga no nekā cita. Valsts valdnieka rokās jāatrodas izpildu varai, bet ne likumdevēja varai, citādi tas noved pie despotisma. Valdniekam jābūt padotam likumam, likumdevējs var atņemt valdniekam viņa funkcijas, bet nevis to sodīt, jo tas pieder izpildu varai. Par tiesnešiem var būt tikai zvērināti no tautas noteikti. Valsts trūkumi novēršami reformu veidā ne revolucionāru kārtā (ja revolūcija notikusi, tad tai jāpadošas). Valdīšanas formas var tikt dalītas atkarībā vai no visaugstākās varas subjekta (autokrātija, aristokrātija, demokrātija - vara pieder vienam, ne daudziem, visiem) jeb atkarībā no valdīšanas iekārtas (republikāniska un despotiska). Republikāniskais princips pastāv izpildu varas atdalīšanā no likumdevējas varas. Demokrātija viņa tīrā veidā noved pie despotisma (jo, ja visa tauta piedalās kā valdnieki, tad asas varas nav atdalāmas). Republikāniskā valdīšanas forma paredz katrā zin priekšstāvēniecību. Starptautiskās tiesības pamatojās uz tiem pašiem principiem kā civiltiesības. Tautas, nācijas uzskatāmas kā personas.

tautai

Katrai savās mājās pieder visa vara. Dabiskais stāvoklis ir kara stāvoklis, tādēļ rodas pienākums visām tautām censties izejēt no šā stāvokļa, radot juridiskas attiecības tātu starpā.

Kants domas par mūžīgu mieru izskas viņa darbē: Zum Ewigen Frieden. Viņa mūžīgā miera projekts paredz sekošus noteikumus: 1) neviena valsts ne liela ne maza, nevar tikt ieņemta no otras valsts ne caur iekarošanu, ne maigu ne arī pirkšanu; 2) pastāvīgas armijas nedrīkst tikt uzturētas; 3) aizliegta bruņota iejaukšanās citu valstu iekšējās lietās; 4) konstitūcijai jābūt demokrātiskai; 5) starptautiskām tiesībām par pamatu jāliek tātu konferenču. Kants izsaka domas, ka ar laiku šīs idejas tiks realizētas ar vienu vai vairāk.

XVI.

H e g e l s (1770 - 1830) 19.g.s. vareja no tautas suverenitātes ideju sēka apstrādēt. Tika uzstādītas 3 jaunas entitezes. Pirmo entitezi, valsts absolutisma ideju uzstādīja Hegels. Viņš sāk savu teoriju ar to ka uzsver, ka par pamatu normālai cilvēku dzīvei var būt tikai valsts - valstiski organizēta tauta. Rodas jautājums - caur ko atšķirās Hegela valsts no Russo, Monteskje valstīm. Pretēji pēdējiem "Līguma teorijas" Hegels uzskata valsti par mūžīgas idejas attīstības augli, par pasaules prāta

iemiešojumu zemes virsū - pats zemes Dievs. Tikai valsts ir tā organiza-
cija pēc ka Hegels kas ved cilvēku pretī augstākam progresam, pretī
brīvībai. Tikai valstī cilvēkam piemītoši spēki var izteikties pilnīgi,
izveidoties. Arpus valsts cilvēks nevar sevi izkopt, hemar pats par
sevi daļi nodibēt, tam ir nepieciešama augstāks pabalsts un to sniedz
valsts. Valsts var tikt padota citai rasai, ja tā stāv uz augstākas attī-
stības pakāpes (ari še Hegels mēģina attaisnot karu). Viņa uzskati par
tiesībām. Tiesības pastāv brīvībā, brīvības izteiksmē. Bet ko lai saprot
zem brīvības prasa Hegels? Brīvība nevar vadīties pēc Hegela no nojau-
šām cilvēku tieksmēm darīt visu, kas tam patīk. Brīvība ir tā griba, ku-
darbojās saskaņā ar savas brīvības vispārējiem noteikumiem tādējādi, ka
šie noteikumi ir izteikti likumos, ieradumos u.t.t. Tā tad lai brīvība
tīktu nodrošināta, vajadzīgs nodrošināt vispārīgus noteikumus un valsts
iekārtu. Tikai pie pareizas tiesiskas valsts iekārtas ir iespējama perso-
niska brīvība. Lai cilvēks izaugtu tikumiska, vajadzīga disciplina, liku-
mi - viss tas ir iespējams tikai valstī. Ari valsts varas sadalīšanas
teorija pēc Hegela ir jau savu laiku pārdzīvojuse. Valsts esot domājama
tikai tad, ja valstī ir viena vara. Negatīvi Hegels izskas arī par tautas
suverenitātes ideju, jo tautas masa nevarot pazīt valsts komplicēto
iekārtu. No tautai, bet valdniekam piederot pēdējais vārds visās valsts
lietās. Beigās Hegels saka, ka tikai ka valsts, tauta top par vēstures
personu.

Otro antitezi pret tautas suverenitātes likumu uzstāda Maks STIRNERS
(Kaspars Šmīdts). Viņš uzstāda personas suverenitātes ideju jeb indivi-
duāla anarhisma ideju. Nekādam augstākam organismam pieder absolūta nozī-
me, saka Stirners, bet katram individam. Viss cits, kas tiek nostādīts
augstāk par personu, pēc šīs teorijas ir tukši mēģi. Stirnera mācība -
anarhisma doktrīna: viņš uzstājās pret visām idejām, ideāliem, kuri stāv
augstāk par atsevišķo personu, pret visu, kas ierobežo individu. Cilvēkam
esot laiks atgriezties pie veselīgā egoisma. Bet ko atstāt to ideālu
(mīlestības, brīvības, taisnības) vietā, kurus Stirners uzskatīja atmet? ?
Personai pašai sevi vajaga uzstādīt par mērķi, -atbild Stirners, vajaga
vadīties vienīgi no savām interesēm, savām vēlēšanām. Mans (es) ir vienī-
gais reālais spēks, viss cits manē es manas brīvības izteiksme. Kas tie-
sības. Stirners dod skeptisku atbildi. Viss tās ir lietas nosviežamas zemē.
Manas tiesības ir tās, par ko stāv mana vara un nekādas likuma normas es

atzīt nevaru saka Stirners. Valsts noteik mūsu tiesiskās attiecības ar likuma normām, tikai tapēc, ka viņa to spēj, ir vara. Stirners atzīst tikai atsevišķas personas tiesības, dibinātas uz spēku, uz veselīga egoisma (bet ne tiesībām, kas objektīvu likuma noram). Vai tādā gadījumā ir iespējama kopdzīve? Ja - atbild Stirners viņš domā, ka katra individa brīvība sastaps šķēršļus no citu indivīdu puses un galu galā visas personas nonāks harmoniskā līdzsvarā. Par nomalu kopdzīves formu Stirners atzīst "egoistu savienību". Tautas brīvība nav mana brīvība, saka St. un vienīgais "es" ir visas pasaules iesākums un gals. Tāda St. teorija, jā - laupa cilvēkiem cilvēkās tieksmes, tieksmes uz radošu darbu. Vēsture rāda ka taisni pienākuma ideja pieder pie spēcīgākiem impulsiem priekš visa cēla un liela. Bet reizē ar pienākumiem, ir bez kuriem mēs dzīve nevaram iztikt, jāatzīst arī tiesības normas vispārīgi. Tomēr St. anarhismā mācībā ir arī savas labās puses. Visu pirms ticība uz cilvēka iedzimtām labajām īpašībām, ticība, ka arī iespējams nodibināt kopdzīvi bez spaida līdzekļiem. Bet par stiprumu šādai kopdzīvei var būt tikai solidaritātes un brālības jūtas, bet ne egoistiskas tieksmes, ka to domā St. Ir arī vēl otra ideja no lielas morāles vērtības: apgalvojums ka atsevišķam indivīdam katrreiz pieder taisnība preteji visas tautas pārliecībai (Sokrata piemērs). Tadē, arī enerģisms izturās tik negatīvi pret tautas suverenitāti. Bet atsevišķas personas intereses nedrīkst dibināties uz egoisma, bet gan vadīties no augstākiem cilvēkiem principiem.

XVII.

Tādā antiteze pret tautas suverenitātes ideju tiek nostādīta vispār cilvēciskā solidaritāte. Pāreja uz šo trešo antitezi tiek nostādīta ar jautājumu, vai tautas suverenitātes ideja ir vienīgā, augstākā politiskās dzīves ideja jeb ne? Jau vācu filozofi K a n t a, F i c h t e, nāca pie slūdziena, ka tikai tiesības dominē starp cilvēkiem, kad tiesiskā iekārtā likumi valdīs par visiem cilvēkiem, visām tautām. Šis domas tiek atkārtotas arī mūsu laikos, kad paceļās runa par "Nākamā valsti". Vispār cilvēcisku brālību. Vispār cilvēciskas idejas aizstāvis Solovjevs saka, ka valsts esot tikai vienā pakāpē ceļā uz vispasaules organizāciju. Jau vidus laikos Romā baznīca propogandeja vispasaules harmonijas ideju un mēģināja izvest to piespiestā kārtā. Tagad ir nākts pie slūdziena, ka tas iespējams tikai lēnā kārtā, iedudzīnot cilvēkos uzskatu, ka viņiem visas savas tieksmes jāļauj vadīties no tautas brālības, vispārējās solidaritātes.

tes principa. Bet ar šīs idejas realizēšanu tiek no mūsu attālināta. Atgriežoties pie tautas suverenitātes idejas jāsaka ka mūsu dienās vairs neskaista šo ideju par visas politikas morāles bausli. Tātad vietā nāk citas idejas: 1) personas tiesības, 2) tiesības uz vispārcilvēcisku brīvību, solidaritāti. Jāsaka, ka tautas suverenitātes ideju bija vieglāki propagandēt, nekā izvest, piemērot dzīvē. Tagadējā tiesiskā valsts ir novērsus daudz trūkumu, bet īstas brīvības tomēr vēl nav un par tautas suverenitāti vēl nevar runāt. Kritiskā par tagadējo valsti jāizšķir divi virzieni, kuri izriet no gluži pretējiem redzes veidokļiem. Pie pirmā virziena pieder Antons Mengers. Viņa darbs: "Jaunā mācība par valsti", kurā viņš kritizē tagadējo valsts konstrukturu un atrod, ka viņā nav to principu (brīvība, vispārējais labums u.t.t.), kuri tika likti par pamatu. Skolas, policija, slimnīcas ir gan ierīkotas, bet ar to vien pēc M domām nepietieko galvenais līdzekļi tiek izdoti priekš armijas uzturēšanas, diplomātijas u.t.t., bet ne priekš tautas masu interešu apmierināšanas. Valstij vairāk jāievēro īstais uzdevums - aizstāvēt vairākuma intereses - mūsu laiku raksturīgākā pazīme. Bet sabiedrības demokratizācija esot nenovēršama fakts un arvien vairāk mēs tuvosimies tiesiskās iekārtas galvenam uzdevumam - izvest dzīvē brīvības principu. Šā principa izvešana dzīvē atkarajās, saka M., no materiāliem apstākļiem, jo katras personas brīvība ir saistīta ar viņas materiālo stāvokli (ekonomisko). Līdzīgs tas ir ar vienlīdzības principu, kurš netiek regulāri izvests tagadējā tiesiskā valstī. No otras puses pret tagadējo valsts iekārtu ceļ iebildumus arī mazākuma aizstāvis Jeilinskis savā darbē "Mazākuma tiesības". Jo vairāk demokratizējas valsts, saka J., jo vairāk nodrošinājas vairākuma tiesības, jo vairāk tiek apdraudētas mazākuma tiesības, to tiesības, kuri grib dzīvot pēc savas gribas un prāta. Tādēļ, daudzi paregojot, ka sabiedriskās domas varai pieaugot, atsevišķas personas griba tiktu nospiesta, pat galīgi iznīcināta. Ir skaidrs, turpina J., ka mūsu dienās tapēc daudzos apdrauktos cilvēkos rodas jūtas, -mazākuma nepadevības jūtas. Visas jaunas domas par anarhiju tiek saprotamas, ja ievēro tagadējo cenzūras nostiprināt tautas vairākuma varu. Katrai personai, beidz J., savu mācību, jānodrošina tās darbošanās sfēra, kurā būtu nodrošināta no valsts iejaukšanās.

XVIII.

Apcerejot jautājumu vai sabiedriska attīstība kavē jeb veicina atsevišķas personas tiesību jeb brīvību nodrošināšanu, apstādamies vispirms pie Russo uzskatiem šinī lietā. Russo domā, ka sabiedrības vēsturiskā attīstības gaita ir vienas pakāpesniska izmiršana, ka pilnība meklējama vīstures sākumā, kad cilvēki vēl nezinaja nevienlīdzību. Sabiedrības pakāpenisku sadalīšanos klasēs sauc par sabiedrības deferenciaciju. Interesanti mums apskatīt šī deferenciacija ir vēlama no atsevišķu cilvēku tiesību nodrošināšanas redzes stāvokļa (Russo domāja ka šīni ziņā viena ir tikai regress). Augšā minētos jautājumus ir apskatījis arī Anglis S p e n s e r s savos pētījumos par sabiedrības attīstīšanos. Še Spensers nāk pie slēdziena, ka sabiedrības attīstīšanās ir integrācija savienota ar diferenciaciju. Zem integrācijas jāsaprot sabiedrības organizma sastāvdaļu koncentrācija pie vienas attīstīšanās. Zem diferenciacijas sabiedrības sadalīšanās grupās. Šim integrācijas un diferenciacijas likumam ir pēdota visa pasaule, visa daba. Piemēram ja mēs ņemam divi organismus, vienu vairāk attīstītu, otru mazāk, tad pirmais pie labākas savas sastāvdaļas integrācijas atšķirās un ar lielāku diferenciaciju no pēdējā. Pie zemākiem organismiem diferenciacija un integrācija ļoti vāji attīstītas; tās dažus no viņiem var pārgriest uz pusēm, pie kam abas daļas paliek dzīvas, dzīvo. Šis pats likums pēc Spensera ir piemērots arī pie sabiedrības paradībēm. Uz to nu mums jāatbild, ka še integrācija pielaižama tikai līdz zināmam mēram, pakāpei, jo sabiedriskā sastāvdaļa - cilvēks, ka patstāvīgs indivīds lai nezaudētu patstāvību, pielaiž koncentrāciju tikai līdz zināmai robežai. Šī Sp.formula tika stipri kritizēta, pie kam tika teikts, ka sociāla evolūcija nevarot tikt pielīdzināta organiskai, jo ne tās sabiedrība tiekot uzskatīta par ideālu, kura vissvairāk līdzīnās organismam, bet gan tās, kura nodrošina vislielāko personas brīvību. Kritika aizgāja pat tik tālu, ka sāka apšaubīt diferenciacijas likumu sabiedrībā, kas bija pilīgi nedabiski. Tālāk kritika Sp.sabiedriskas diferenciacijas procesu atrāda par nenormālu, traucējošu, jo šis process šķēršļus cilvēka individuāla attīstībai un līdz ar to tikumiskas pilnības sasniegšanai. Uz to Sp.piekritēji atbildeja, ka, ja-pem vārā kādu sabiedrības diferenciaciju un darba sadalīšanu iet runa. Darba dalīšana līdz visvienkāršākai sastāvdaļai rūpnīcībās ir nevēlama, jo vienmūļūgais darbs traucē individuāla attīstīšanos, personai tiek laupīta vienas patstāvība.

Turpretim diferenciaciju, kas cūlās no cilvēka personiskām tieksmēm saskaņot darbību ar savām spējām ir vēlama jo pabalsta cilvēka individuālo attīstību. Tagad nu redzam, ka jautajums: vai sabiedriskā attīstību diferenciacija veicina vai kavē atsevišķas personas attīstīšanos viņas tiesību un brīvības nodrošināšanu, valda divi preteji uzskati. Vieni domā, ka sabiedriskā attīstīšanās diferenciacija nevēlama no atsevišķu personu redzestavokļa, otri - ka šī difenc. ir uzskatama par sab.spēku brīvu attīstības rezultātu un ir saskaņota ar personas prasībām (pie brīvības individuālas attīstības).

Šo jautājumu par sociālo(sab.) diferenc.spēku un spēju brīvās grupēšanās nozīmē ir apskatījis arī sociologs - filozofs S i m m e l s. Viņš aizstāv šo ideju, pēc kuras, jo augstāki stāv sabiedrība pēc kultūras tipa, jo vairāk viņā attīstās dažādas šķiras un grupas, un jo vairāk arī tādā sabiedrībā attīstās atsevišķa persona. Jo tālāk iet sabiedrības diferenciacija saskaņā ar cilvēku dabas tieksmēm un prasībām, jo vairāk viņā attīstās personība, individualitāte. Attīstīšā sabiedrībā cilvēkam ir daudz ceļi izteikt savas individuālās spējas un savādības (preteji t. a. pirmatnējā stāvoklī). Tādējādi sabiedriskas diferenc.proces nav kaitīgs, bet gan izdevīgs no atsevišķas personas redzes viedokļa. Tā lūk būtu atzīmejams, ka pats jēdziens par personību mūsu laikos ir citāds, ka pie 18.g.s. rakstniekiem, Pūdejie zem personības saprata abstraktu cilvēku būtību piemēroto bez izņēmuma ik katram. Tā tad savs nozīmē iznāk, ka personība pie visiem cilvēkiem ir vienāda. Cilvēku savādības netiek atzītas. Tādēļ mums saprotama 18.g.s. filozofu prasība (Russo) lai nākmībā visi cilvēki tiktu nostādīti vienlīdzīgā stāvoklī (jo ja visi pēc savas būtības vienādi, tad visiem arī jāpē vienāds stāvoklis). Šo ideju 19.g.s. atjaunoja L a s a l s. Pēc L. nevienai personai nedrīkst piemist nekā oriģināls, kas nebūtu citiem. Rodās jautājums vai šāda uzstāšanās pret personas savādībām nav reizē arī uzstāšanās pret personību vispārīgi. Saprotams, ka mēs ar savādību atstumšanu no personības iznīcinām pašu individualitātes jēdzienu. Še mums jāpiekrīt Čičerinam, kurš domā, ka reizē ar individualitātes (otru personu savādībām) noliegšanu, mēs noliedzam arī brīvību un līdz ar to attīstības ideju, kura ir nekā vairāk tiek ke savādību izdalīšanu no masas (kura pastāv ka no visas masa atdalītas taisni savādības). No šī redzes viedokļa persona tiek padota sabiedrībai, noliegta tiek personības tiesības. Ņemot vērā visu sacīto, mums jāatzīst,

kā diferencē, pavairo cilvēku tiesības, dodama viņam pārādīt savas spējas un savādības, cik tālu tas nerunā pretim valsts iekārtai.

XIX.

Tautas suverenitātes princips, kuru Skaitija ilgāku laiku par vienīgo cilvēces glābiņu, par kuru domāja, ka ar viņa ievērošanu visi ideāli tiks sasniegti, pēdējā laikā ir daudz zaudējis no savas spožuma. Izradās ka vācīšanās atrast tīru tautas gribu, ir veltīga: ne priekšstāvēniscība, ne parlaments, ne referendums nevar izpildīt šo uzdevumu. Tadēļ nav ko brīnīties, ka mūsu laikos, kur demokrātija visdziļāk iesākņjies ceļš jaunas prasības. Piemēram Rusvelds (tapat ka Jeleneks uzskata ka galveno ne vairakuma, bet mazakuma tiesību ievērošanu un atzīšanu). Jaunas ceļus meklē arī Francijā un Vācijā.

Mūsu dienās vairs nemēģina sniegt kādu pāreju formu, kurā varētu ieterpt nākamā ideālo sabiedrības iekārtu, bet rada tikai ceļu, par kuru sabiedrības attīstībai ir jāiet. Vācu filozofs Zomberds domā, ka — tuvēkos gadu simtešos dzīves iekārta būs socialistiska, bet ar tādu saturu, kas būs to spējīks pederīt pilnīgāku. Arī Vilbrands, karš ļoti ciena Marksu saka, ka par socialistu var būt tikai tas, kas nav marksists. Arī viņš runā par jaunu garu socialismu. Nevis ražošanai jābūt gatavam, saka V. bet gan cilvēka garam lai nāku socialismis.

H i l d e b r a n d s saka, caur socialismu esam nonākuši līdz — gara nabadzībai. Proletariāta šķiru cīņu princips galvenais izejas punkts pie Marksa — Hildebr. izliekas par šauru. Socialismam esot vispārēja lieta; pašam socialismam vajagot par jaunu atzīmt. Līdzīgi izsakas — Heniš. Vācu demokrātijai no proletariāta jāpārvēršās par kultūras partiju, bet līdz ar to, socialismis zaudēs savu proletarisko raksturu. Spengliēš un citi šo dienu filozofi un politiskie rakstīnieki domā, ka — mūsu sabiedrības alkst pēc dzīves reformas un ja socialismam ir lemts radīt jaunudzīvi tad to vajadzīgs atsvabināt no Marksa tukšības. Vajagot atnest šķiru cīņu. Vislabāki to formulē B i r k s, kurš saka, ka — vajagot staigāt jaunus ceļus, meklēt jaunus kultūras spēkus. Viņa pamata doma, ka nākošā sabiedrības iekārtā par pamatu jāliek cilvēka dvēsele, viņa prāts un griba ja cilvēkam atbildības jūta, atzīst sevi par daļiņu no cilvēciskās vienības, tad nevarot būt runa par jauno sociālo uzbūvi. Ar postīšanu nekā neesot panākams, visam par pamatu tikumiska atjaunošana, ne ekonomiskā reforma.

Vēcu filozofu uzskatos socialisms no naida mēcības izvēršās par visparejas brīvības zīmolu. Šis jaunais virziens, kuri grūti jau nosaukt par socialismu (trūkst šķiru cīpa u.t.t.) galvenā loma pieder ne ārējai maiņai, bet iekšējai apskaidrībai.

Soarels Francijā arī pirmā vietā nostāda morali. Viņš redz glabīgu brības personas audzināšanā (individuālais socialisms). Socialisms pie S. tikai līdzeklis citu augstāku labumu sasniegšanai. Ekonomiskais jaunatjienis iegem blakus vietu. Zindikalistu uzskatā par past avošo valsts iekārtu. Viņi domā ka tai jāpieteivot karš, valsts vara jāiznāina. La-Gardels par pamatu nākošai valsts iekārtai liek profesionālas sabiedrības, viņš atkārtu Prudons ideju. Valsts varas vietā liek līgumu. Zindikalisti sludina utopiju. B e r t s, viņš nostāda darbu pirmā vietā. Dzīvē v s s nokārtojās gēnot visam par pamatu darbu. Caur dārbu mēs nonāksim pie jaunās civilizācijas. Valsts varas vietā Berts liek jauno sabiedrības locekļu gara vichību. N o v g ó r o d e e v s. savā darbā "Tiesiskas apziņas krīze", viņš saka, ka paradizes nodibināšana zemes virsū neesot iespējama". Tēnā vietā viņš sabiedrības nākamai uzbūvei nostāda tikumisko personu, personas garīgās attīstības ideāls ir nākamās sabiedrības pamats.

XX.

Pie ideāla virziena ir pieskaitama prof. Petrašinska ieskots: ka juridiskā tē etiskā normā satur pavūli un sasita cilvēka gribu, uzlikt pienākumus. Tie ir imperatīvi. Bet novērojot mēs redzam, ka tiesības izpildīt pieder vai nu citi personai vai nevienam; ir normas pavūlošas un tikai pienākumu uzliekošas. Šis ir tikumības jeb etikas normas. Bet ir normas, kuras iedod vienai personai pienākumus, otrai tiesības prasīt Šis Petrašinska imperatīvi - atributīvas jeb pūc mums - juridiskas normas, Pūc Petraš. tiesības ir individuālas psiholoģijas apzīpa. Līgums starp garā slimu cilvēku un vānu ir arī juridisks vārda pilnā nozīmē pūc Petrašinska. Ja ideāla virziens uzskatu par tiesībām sekotāji atzīst ka tiesības ir daļa no tikumības un taisni tē daļa kuras ievērošana un izpildīšana atzītu par nepieciešamu priekš sabiedrības pastāvīšanas (jeb tiesības pūv V a l a s e k a). Valašeks saka, ka tiesību attiecības pret tikumību ir tēdas, ka formas attiecības pret saturu. Tiesības nav viss etiku normu minimums, bet šī minimuma dzīvē izvešana. Tas nav pareiza jo ir normas (piem. procesu normas), kam nav nekā kopeje ar tikumību.-

P o z i t i v i s m a v i r t i e n s .

Ikkatrs virzien filozofijā atstāj iespaidu uz tiesību filozofiju - tiesību zinātni. Tā arī pozitīvisms atstāj iespaidu uz tiesību filozofiju. MILLERS, POSTS un JHERINGS ir atstājuši pēdas tiesību filozofijā, bet lai viņi saprastu, tad ar to jāiepazīstās.

Pozitīvisma nodibinātājs ir K o n t s - francūzis no 1798 - 1857 .g.- kura darbībā atšķirami divi periodi: 1) kad viņš nodibina Istu pozitīvismu, noliedz absolūtu zināšanu un ^{atzīst} relatīvu zināšanu; 2) kad viņš mēca gluži pretēji, t.i. nostāda objektīvisma vietā (kura sludināja savas darbības pirmā posmā) subjektīvismu. Konta mācības domas no pirmā periodā tādas: " absolūta zināšana nav iespējama, ir nepielatama mūsu prātam. Caur novērošanu un eksperimentu konstatējam un izzinām, kā notiek šīs parādības, bet nevis to, kāpēc viņas notiekas. Zināšanas mērķis - atrast likumus, kas noteiktā parādības savstarpējās attiecības, t.i. kādā kārtā tās seko viena otrai jeb arī līdztekus notiekas. Mēs varam tikai zināt parādību likumus, bet ne izskaidrot tos. Tāpat nevarām izskaidrot pasaules iesākumu un galu. Šī mūsu zināšanas relativitāte ir galvenā pozitīvisma pazīme. Ari likumu zināšana ir vērtīga praktiskā ziņā, jo dod mums iespējamību parādības uz priekšu paredzēt. Konts saka: "cilvēces prāts jeb garīgs attīstības gaitā atšķirami trīs pakāpieni: 1) Teoloģiskais, 2) Metafiziskais un 3) Pozitīvais. Atrazdamies uz teoloģiskā attīstības pakāpiena, cilvēki izskaidro parādības ar pēdabisku būtu gribu. Uz metafiziskā pakāpiena atrazdamies - ar abstraktu gara jēdzieniem, prātu, dabu, no dievību, kurai pieraksta dažādas īpašības. Uz pozitīvā attīstības pakāpiena nonākot, cilvēki apmierinājās ar to likumu izpētīšanu, kuriem padoms šajās parādības. Kā teoloģija, tā arī metafizika visu izskaidro ar absolūtas idejas ^{vienības} palīdzību. Pozitīvisms turpretim atzīst par neiespējamu tādu absolūtu un objektīvu vienību. Ari morālai pozitīvismā likta par pamatu pienākuma jeb tikumiskā brīvības ideja, kura pēc Konta uzskatiem ir tukšas fantāzijas auglis. Konta morālais pamats ir tā pie cilvēkiem novērojama tieksme, kura tos skubina un uzra un savstarpējo vienošanos un kuru K. sauca par e i t r u i s m u. Ikkatrā cilvēkā cīnās divi instinkti - altruistiskais un egoistiskais un pūcējās pārsvars, kurš ir mudzināšanas un zināšanas rezultāts, rada to, ko mēs sauca par tikumu. Kā tiesības, tā arī pienākums, pēc Konta, ir metafiziskas dabas, jo viņas sevī apver absolūtas cēlonības jēdzienu. Bet šī pūcējās

cēlonība darbojās pati no sevis un pate priekš sevis. Tā saucās cilvēka tiesības (viņas pazīstamas kā dabiskās, gan arī kā morāliskās), kuras Francijā spēlēja tik lielu lomu XVIII g.s. un tika atzītas par neatņemamām neatņemama Konta neatīst un noliedz tās, jo pēc K.: personai pieder tikai tās tiesības, kādas viņai sniedz sabiedrība: nevar būt runas par absolūtu cilvēka tiesībām. Pie savas mācības pie cilvēces trīs pakāpieniem K. pievieno zinātnu klasifikāciju, likdams par pamatu vienību: 1) matemātiska - visvienkāršākā zinātne, 2) socioloģija (ta K. to sauc) viskomplicētākā zinātne. Socioloģija - politika - sociālā fizika. Šī zinātne tagad vēl atrodas gan uz teoloģiskā, gan uz metafiziskā attīstības pakāpiena, atkarībā no tā, kādu teoriju viņas sludina.

MONARKISTISKĀ teorija atrodas pirmatnējā attīstības stadijā., jo visas sabiedriskās attiecības šī teorija izskaidro ar deevīšīgam tiesībam un par cēloni visam politiskam prāmajam ir deevība, kura darbojas, sākot no pirmā cilvēka līdz pat mūsu laikam.

REPUBLIKĀNISKĀ teorija atrodas uz otra, t. i. metafiziska attīstības pakāpiena. ar pamatu šai teorijai tiek likts abstraktais metafiziskais pirmatnējais sabiedriskais līgums, kuru iedomājas par noslēgtu jau pirms civilizācijas iesākuma. Šīs republikāniskas teorijas argumentācija visiem cilvēkiem pieder vienāda mēra dabiskas jeb visparejas tiesības. Šī teorija ir pirma kritiska teorija attiecībā pret teoloģiskas attīstības teoriju.

sistemātiskā veidā šo teoriju pirmo reizi sludināja R. P. U. S. S. O. ? Zinātniska teorija, politika jeb sociālā fizika, uz kādu ir laiks jau pgiēt (Konts) izskaidro cilvēces sabiedrības stāckji, kurā jau no paša sākuma piemīt cilvēkiem, ka cilvēku organizācijas neizbēgamas sekas. Viņa (zinātniska teorija) izskaidro katru sabiedriskā tēvokļa mēģi atkarībā no tas vietas, kādu cilvēks iegem dabas sistēmā un atrod, ka no cilvēka iegemamas vietas dabā tam piemīt šī tieksme iekārot pasauli un izmantot to savā labā. Minētās tieksmes kolektīvā attīstīšanas, regulēšanas un koncentrēšanas ir sabiedrības uzdevums, lai tādā kārtā pavairotu no dabas gūstamos labumus. Šī zinātniska jeb pozitīviska politiska teorija cenšas izskaidrot cilvēces attīstības gaitu ar tiem likumiem, kuriem padota cilvēka daba. Konts: "Nav bijis tik nobriedoša, neatliekama un vēlama apvērsuma, par kādu mums jāatzīst politiskās priekšstavoša pārvērsana par politikas zinātni, jo tikai patiecoties šādai politikas pārvērsnānai būs iespējams radīt spēku, kas aizsarga sabiedrību no draudošas viņai anarhiskām

katastrofēm. Šis domas par sabiedrību, kuras atrodam pie K. ir izsacītas
vairā zinātniecisko darbu plānā. Ik katrai sabiedriskai sistēmai (vai nu no
neliela ļaužu pūļa, vai daudzu miljoniem cilvēku) par galveno uzdevumu sa-
biedrības spēku virzīšana uz vienu mērķi, jo nav sabiedrības, ja netiek or-
ganizēta un realizēta vispārīga un kopīga darbība. Šī ir galvenā cilvēku
sabiedrības pazīme, kura atšķir to no dzīvnieku pūļa, kurā arī nedrīkst kop-
šanās. No šīs jēgas pie atzīšanas saka K. ka skaidra darbības mērķa uz-
stādīšana ir pirmais un galvenais noteikums, priekš katras sabiedriskas
iekāršanas. Ir divi iespējami darbības mērķi: kas priekš sabiedrības, tā arī
priekš atsevišķa individa. Par šādiem mērķiem jāatzīst stipra citu cilvēku
iespaidošana "vodeistvijs" "einwirkung" un dabas iespaidošana ar nolūku
to izmantot cilvēku labā. Sabiedrība, kura nebūs pietiekoši organizēta pri-
ekš viena vai otru šo mērķu sasniegšanas, nebūs īsta un tai trūks noteikta
rakstura. Vecajā sabiedrības sistēmā, pārsvarā katrs mērķis, tagadējā rūp-
niecības - rūpniecības mērķi; piramē kopojamās notikums visiem nepazīnīgi:
nevaram kopojamās izceļamās izceļamās izskaidrot ar labumiem, kādi iz-
riet no šīs kopojamās". Mērķība par sabiedrības nodibināšanu uz brīva līguma
pamata pēc K. domām ir tukša pašaka. Tās šķitības un tie labumi, kuri ceļas
no kopojamās, parādās uz samērā augstas attīstības pakāpes. No šķūma kop-
ojamās ir liels apbrūtinājums vienas daļībniekiem un cilvēku pieradināšana
pie kopāves prasē daudz pašuzpūrināšanas, jo cilvēks pēc savas dabas ir
tāds, kuram grūti attīstīt sevi īpašības, kas vajadzīgas priekš sabiedrī-
bas nostiprināšanas un tās sekamīgas attīstības. K.: pirmais noteikums,
lai sabiedrība pastāvētu, sabiedrības locekļiem jābūt paštūvīgiem, izturī-
giem un nestledīgiem darbē. Turpretim cilvēki ir slinki un sevišķi garīgi
dabā negurāt. Jo tie strādās uz zemas attīstības pakāpes: pie neļau teutām
zemās egoistiskas tieksmes ir pārsvarā par humanām, altruistiskām. Sociālais
elements pilnīgi pakots individuālam personīgā elementam. Ir vajadzīga
ilga disciplīna lai altruisms iznāgtu uz egoisma un individualisma rēķina.
Par vispirmo sabiedrības dzīves formu uzskata, ģimeni. Tās visdažādākās mai-
nīgās kā formās. Ģimene ir pirmais kopāves veids un otrs ģimenei nācēk
pirmatnejs sabiedrības. Sievā un bērnos cilvēks atrod ne tikai individuālo,
bet arī kolektīvo izlasi. Ģimenā novērojama, arī pirmatneja, vīra valdīšana
par sievu un bērniem, kas arī - pirmatnejo kopīgo vajadzību apmierināšanu.
Ģimene - piramē šķole kurā individs sagatavojas, lai ie-ietu sabiedrībā.
Ģimenes cements - ir sievietes, jo pūdejām piemīt līdzjūtība pret citiem,

altruisms ir tieksme kopošanas. Konta uzskati par ģimenes lomu pie sabiedrības izveidošanas kategoriska izšķir sabiedrības formas:

- 1) ģimene. Ģimenes centrs ir sievietes, pēc Konta.
- 2) Valsts - patriarāts. Bagato pilsoņu šķira.
- 3) Baznīca. Centrs garīdzniecībā.

Šis Konta galvenais domas attiecībā uz tikumību, sabiedrību tās pirmajā posmā. Otrajā posmā viņa mācība pārvēršas reliģijā; lai altruisms gan virsroku par egoismu, prāts ār par maz aktīvs, tam jākalpo sirds. Vēsture māca, ka tas panākams caur reliģisku kopošanas. Vai reliģija savienojama ar pozitīvismu? Uz ko K. atbild ar ja, lai gan tas neatzīst ne teisma, ne panteismu, Visā pielaiž 1 kultu, un tas ir "cilvēces kulta", jo šis jēdziens aptver visus cilvēkus, ka mirušos, ta dzīvos, ta arī tos kuri dzīvo nākotnē. Mūsu tikumiskais pienākums - dzīvot priekš citiem, ģimenes un tēvijas labā. Pozitīvās morales tīrie pamat noteikumi ir sekoši: 1) mīlestība, ka princips, 2) kārtība, ka pamats 3) progress ka mērķis. Atgrieždamies no pozitīvisma pie teoloģijas, K. papildina zinātņu klasifikāciju ar t i k u m i b a z i n ā t n i, kuru tas nostāda augstāki par citām zinātnēm, pat augstāk par socioloģiju, jo pēdējā apskata domāšanu un darbību vispārīgi, bet tikumības mācībā - arī jūtas. Cilvēces kultūrai ^{am?} uz šru jāteicās divējādā veidā: 1) privāta un 2) publiskā. Privātā pastāv mūsu atmiņa tuvām personām. Publiskā - lielu vīru piemiņas godināšana.

Attiecībā uz brīvību pozitīvisma uzskats: sabiedriski apstākļi padoti mūžīgiem likumiem, bet tas nerunā pretim cilvēku brīvībai. Iestā brīvība pastāv iekš tē, ka ir iespēja sekot likumiem, saskaņā ar katru atsevišķu gadījumu. Kad ķermens krīt, tad viņa brīvība izteicās sekošanā uz zemes centru ar attiecīgu ātrumu. Tas pats sakams arī par organiskām dzīves pārveidībām. Ar to ik vienam funkcija ir brīva, ja tē notiek saskaņā ar attiecīgām likumiem, bez kādiem ārējiem un iekšējiem šķēršļiem. Ja cilvēku brīvība pastāv ^{ixs tā, ka viņš neparedz} ^{mūžīgiem} ^{am, tad tā} ~~iespējā~~ padoties ~~nākam~~ likumiem, viņa būtu ne tikai netikumiska, bet arī pilnīgi apsurda, jo tē padarītu par neiespējamu katru kārtību, ka individuālo, ta arī kolektīvo. Mūsu gars pārēda brīvību tad, kad tas saskaņā ar savu īsto uzdevumu, atspoguļo ārējo kārtību, jo īstā brīvība piemīt kārtībai un ir tai padots. Konta uzskati par tiesībām: viņš atzīst vienas tiesības - izpildīt savu pienākumu. Pozitīva reliģija uzlied ik vienam par pienākumu palīdzēt ik ketram izpildīt savas funkcijas.

Tiesību jēdzienam vajaga izsūst no politikas ka pat ka cūlonības jēdzienam ko filosofijas, jo abi šie jēdzieni nav domājami bez absolūtas grīmas.

Tiesības tad būs absolūtas, kad tas avots, no kura viņas izriet būs absolūtas, vai pārdabiskas. Kamēr pastāvēja kārtība, kurai par pamatu bija teoloģija un ^{timēr} ~~karš~~, bija tiesības, kas bija savienojamas ar stingru sabiedrisku ^{federāla veidā valdniekiem,} ~~karš~~ kārtību, jo, šīs tiesības garantēja ^{valstnieku} ~~padrošanos~~ valdniekam. Kad līdz ar mērķisma sabrukšanu, tiesības sadalījās starp valstniekiem, viņas līdz ar to tapa par anarhistiskām un kalpo revolucionāru kārtību pievilšanai. Būtu pareizi sapratīgie un godīgie pilsoņi vienprātīgi nolēmtu visas tiesības iznīcināt. Saskaņā ar pozitīvismu, katrs cilvēks nesa tikai pienākumu pret visiem citiem, jo pozitīvisma viedoklis ir vienmēr sociāls un nekad nevar tikt saskaņots ar tiesību jēdzieniem, kuriem par pamatu individualitāte. Mēs dzimstam jau apkrauti ar visdažādākajiem pienākumiem pret mūsu priekštečiem, pēctečiem un līdzlīdzotiem un ar laiku mūsu pienākumi veidojās. Kāds varētu būt cilvēcisks pamats uz kuru varētu nodibināt tiesību ideju? Jautā Kants Cik lielas arī nebūtu mūsu pūles, tomēr mēs visā savā dzīves laikā nevaram atmaksāt to, ko mēs saņemam no sabiedrības - saka Kants. Visas cilvēku tiesības, kādas tās arī nebūtu ir tik pat absurdas, kā netikumiskas un tā kā dievišķīgo tiesību nav, tad tiesībām ir galīgi jāizzūd no tagadējā pozitīvisma pakāpiena, jo šim jēdzienam bija nozīme cilvēces attīstības metafiziskā periodā. Kants uzskati par valsts iekārti: valstī un valdošai leņai valstij jāpieder patriciātam, t.i. bagatnieku šķīnei. Bez bagatniekiem ir valstij vidus šķīre un proletiāts. Visi politiskie nemieri notiek tēpēc ka vidus šķīre t.i. sīka buržuāzija ļoti nicinoši izturās pret tautas masu. K. saka: vēlamai lai pilsoņu vidus šķīre pavisām izzustu un sabiedrība sastāvētu tikai no bagātiem un proletariātiem. Bagātības koncentrēšana bagatnieku rokās, caur mantotības kārtību: katrs brīvi izvēlēs mantinieku (t.i. brīvi adoptē un brīvi noteic testamentu).

Simts tūkstoši tirgotāju, 200.000 fabrikantu, 400.000 zemes īpašnieku 200 bankieru; uz 22.00.000 liela iedzīvotāju skaita ² patriciātu pārsniedz ¹ proletariāts 30 reizes. Valsts operācijām jātrodās 3 bankieru rokās. K. mācība par sabiedrību: tur ir daudz kārtīnosu domu un jānostādās uz humanitāriem cēloņiem, jātrod pierādījums. K. mācība gava piekritejas starp juristiem kuri nodibināja realitātes virzienu. Daži no virziena priekšstāvjiem Millers un Potts, 3 vācu juristi.

Millers liķ par pamtu savai mācībai to filozofijas pamata noteikumu: gluži tā pat ka fizikas pasaulē valda cēloņības likums, tāpat tas valda arī tikumības pasaulē. Ja tā tad arī cilvēces tagadēja dzīve atkarojās no pagā-

jušās un cilvēces teģetne nosaka tās nēkotne. Cilvēku uzdevums pastāv ieskāt, ta pat, ka ikviens spēka uzdevums sastāv viņa attīstībā, kas attiecās arī uz to cilvēku un visu cilvēci. Viņu uzdevums nēkotnē un teģetnē, jo šī nēkotne ir tikai viņas attīstība. Ja ~~tas~~ tēds ir cilvēku uzdevums, tad tikai tās viņas attīcības pret ārpasauli būs normas, kuras sākās cilvēces attīstība. Ja cilvēku zināšanas attīcībā uz ārpasauli būtu absolutes un pilnīgi izsmeļošas, tad cilvēkiem būtu iespējams izteikt savstarpējo attīcību absoluto normalo veidu. Tās normas, kuras noteic šādu attīcību normu, būtu uzskatāmas par ideālām tiesībām. Turpretim par nešēlošanu cilvēku zināšanas ir sprobežotas un viņu uzskati par cilvēku normālām attīcībām tikai ar amē mērē tuvojās viņu istajam pareizam uzskatam. Nespēdami uzslāt absolutes tiesības normas, cilvēki tomēr noteic praktiskos nolūkos, zināmu savstarpēju attīcību veidu, kurš arvien tuvojās istajam normālam attīcību veidam, jeb tīpam. Šie praktiskos nolūkos noteicamie cilvēku attīcību veidi, vai tīpi ir tās mainīgas tiesības, kas nodibinātas likumdošanas ceļā. Šis pēdejs mēs atrodam ik katrā vēsturiskā laikmetā uzskatus par cilvēku attīcību normālo tīpu. Jo plašākas top cilvēku zināšanas, jo pilnīgākas top pozitīvas tiesības, bet tās ka priekš praktisko dzīves vajadzību apmierināšanas nepietiek ar savstarpējo dzīves attīcību normašānu vien, bet ir jābūpejās lai šīs attīcības arī tiktu izpildītas, tad ik katrē valstī, blakus tām tiesību normām, kuras noteic pilsoņu savstarpējās attīcības, pastāv arī tās normas kuras par to, lai minētas normas attīcības netiktu traucētas un lai katrā novirzīšanās no tām tiktu novērsta. Pirmais normas Millers nosauc par normālam tiesībām, bet otrs par tiesībām saukt pē atbilstības t.i. par tiesībām saukt. Pēc Millera normālās tiesības, nav nekāsa cita, ka agrāk sauktās dabiskās tiesības un ar tām Millers nonāk pretešībā ar pozitīvismu, jo pēdejs atzīst tikai relatīvas normas, bet M tiecās pē absolūtām normām.

arš Otrs pozitīvā virziens priekšstāvis tiesību zinātnē ir P o s t s, kurš cenšs pielīdzināt tiesību zinātni dabas zinātnai. Posts saka: pasaulē vairs viens vienīgs specializācijas jeb diferenciācijas likums. Ta pat ka pasaules sākumā no gaļveidīgās materijas atdalījās saule un no saules planetes, tāpat arī zemes virsu differencejas: neorganiskā un organiskā dzīvas un nedzīvas pasaules. Organiskā pasaulē differencejas augu un dzīvnieku pasaule, bet dzīvnieku pasaules kustopus un gintis pē karas pieder arī cilvēki. Cilvēku gintis no ierašām attīcības saimniecība, tiesības, tikumība: atkal difference-

jās. Tapat no vispārējā mitoloģijas atīstās reliģija, zinātne un māksla. Bet biežus šīm differencejas progresam norisinās arī integrācijas progresi, caur kuriem rodas pasaulē komplicētās individu formas, jeb individu veidojumi. Par vispirmo individu - atoms, no kura izveidojas gāzveidīgas masas, tad debesu ķermeni. Gluži analogiski par individu jāuzskata organisma šūniņu no kuras izveidojās tāds dzīvnieks un arī cilvēks. Visi šie individī padoti vieniem un tiem pašiem likumiem un cilvēka sabiedrībā viss norisinās zem tiem pašiem likumiem, kādi valda dzīvajā un nedzīvajā dabā. Novērojot sabiedrisko cilvēku dzīvi mē rodam: ka viņos darbojošie spēki neatsverās, bet tad tiek nodobinātas tiesības kuras tiek nodrošinātas piespiedu kārtē. Tiesības kā sabiedriskās dzīves parādībām nav par pamatu cilvēku tīkšmes, bet vispārīgie pasaulē likumi. Šie Posta prātojumi ir nepareizi. LEJ.: viņi nepareizi saprot likumu zinātniskā nozīmē.

Posta: ka attīstās tiesības - vai neatkarīgu no cilvēkiem, vai viņos ir cilvēku darbības produkts. P. smīkzina tiesības ar reliģiju, un konstatē starp tās pilnīgu analogiju. Cilvēki nevar iztikt bez pozitīvās reliģijas, t.i., bez tādas kuras paveicis jāizpilda tapēc, ka cilvēku attīstība virzās uz priekšu ļoti nevienlīdzīgi, starp cilvēkiem parādās tādi, kuri attīstības ziņā stāv augstāk par citiem, bet viņi neapņē attīstīt un pēcīt līdz savam attīstības līmenim. Lai to panāktu ir vajadzīgs izlietot spaidu līdzekļu pretensu, (jaudis) jānosibina pozitīvā reliģija, kura izteic ar vien personas un kura izteicēs to personu progresīvas idejas. Kristianisms ir mūginājums atteikties no pozitīvās reliģijas. Bet arī kristianisms vēsture rāda, vai tādā stāv ļaunu veids.....?..... Brīvi nepiespēsti tiekties pēc cilvēces ideāla. Jau Romas katoļu baznīca pārveidoje kristianismu par vienu no vis pozitīvākām reliģijām, kurā lielu lomu spēleja šrejie piespiedu līdzekļi. To pašu saka P.- mēs novērojam tiesību zinātnes ļaunē lai cilvēki apņemtu savu interešu sakaru un attiecības ar sabiedrības interesēm un tās izrotuši lai nodobināta starp viņam zināmu līdzsava, bet tū kā arī šai ziņā cilvēki atrodēs uz zemu pakāpiena tad rodas vajadzība pēc pozitīvās tiesībām, kuras arī tiek radītas no atsevišķām personām, atīvoļām attīstības ziņā pēri pērijem sabiedrības locējiem. Šīs atsevišķās personas, šie likumdevēji savus uzskatus ietērpj atsevišķās formās - vispārīgos noteikumos, kuras visiem jāizpilda piespiedu kārtē. Katrā valstī pastīvoļās pozitīvās tiesības ir uzskatamas par pērejas pakāpienu no pilnīgi beztiesiskā sabiedriskā stīvokļa uz to harmonijas sabiedrisko iekārtu, kādai pastīvot nebūs veirs vajadzīgi nekādi šrejie spaidu līdzekļi priekš sabiedriskās dzīves gītas regulēšanas.

P.: par cilvēku attiecībām ideālu ir jēuzskata dabiskā tiesības, kuras iziet no attiecīgu būtības, bet pastāvošās likumdošanas ceļā nodibinātas tiesības ir pagaidu, kuras padotas pastāvīgai maiņai. No šeit redzams, ka M un P. atzīst savas mācības ne tikai relatīvās tiesības, kas saskaņotu ar viņu mācību izejas punktu, bet atzīst arī nemainosās no cilvēku dabas izrietošās. Millers: absolūtas tiesības ir galejs ideāls kuru var sasniegt tikai tiecoties, bet Posts: pēc zināma laika sprižs šīs absolūtās tiesības tiks radītas un tad vairs nevejadzēs radīt likumdošanas ceļā. M. un P. atzīst divējādas tiesības dualismu, kas traucē šīs zinātnes attīstības gaitu un neļauj mums runāt par pozitīvismu. Pret šo dualismu uzstājās Rudolfs J. v. r i n g s - vācu jurists. ^{gammas} Lai J. pozitīvisma skolas piekritējs, viņš tomēr atzīst tiesības par relatīvām. Jeringa mācība: pēc savas filozofiskās pārliecības J. atēv uz metafiziskas pārliecības un vadās no faktiem: viņš nostājās uz realistiska virziena. Homiešu tiesības - J. pamatīgi pētīja. Tiesības ir aizsargātās intereses. J. šī pārliecība runāja pretim viņa līdzšinējam uzskatam. Tas palika pie tā un tas viņu noveda pie atziņas, ka tiesības pēc būtības ir relatīvas, jo intereses jēdziens ir augstākā mērā relatīvs un ja nu tiesības ir atzītas par aizsargātām interesēm tad arī viņas jāatzīst par relatīvām. To J. arī dara, bet šo atzinumu tas nostāda uz jauniem pamatiem, jo tas runā pretim viņa līdzšinējiem metafiziskiem uzskatiem. Par jauno pamatu viņš atzina un izveidojis ^{teoriju} teoriju, kura cīņās cēlonības principam atzīst arī mērķa principu. No diviem teorētiskiem virzieniem (optimistiskā un pesimistiskā) J. izraugās optimistiskā virziena mācību priekš tiesību noskaidrošanai. Saskaņā ar to, cilvēku subjektīvās intereses sakrīt ar pasaules mērķiem, kad šī reizi ar pasaules attīstības nosauktajiem cilvēks vislielāki laimē. Pesimistiskais virziens māca ka cilvēka subjektīvie mērķi nesakrīt ar objektīviem mērķiem. J.: daba grūdi cilvēkam gūta pastāvīgu, bet ar šo mērķi sasniegt. Daba interesē pašā cilvēka egoismu, lai šo mērķi sasniegtu, sevi nodod ar priekiem un bēdām visu to kas sasniedz cilvēku dzīvumu pastāvēšanu, bet ar sapēm visu to, kas cilvēku gūta ved uz iznīcību. Kad ciešanas pāršņiedz prieku un baudas, dabas nespēj aturēt cilvēku no pašnāvības, jo pēdējais var tikt apslis: tā balva, kuru tu man sniedz par dzīvības izsargāšanu ir niecīga samērā ar tām mokām, kuras man jāpārdzīvo, tā ir tava vaina un es tev sniedzu šo balvu atpakaļ, jo tu priekš manis nav vērtības. J.: bet daba ir gādājuse par to, lai prieks p - sniegtu cilvēku ciešanas, kad prieki ir sadalīti, mērķim piemēroti, radzams

no tā, ka priekš ir existēts ar patvērīgām organismu funkcijām. Ciešanas atkal dod iepriekšēju ziņu par organismam draudošām briesmām. Dabā prieku un baudu izdalīšana ir ekonomiska: viņa tad tās pasniedz cilvēkam, kad cilvēks ir jūtīgāks ar kādu premiju. Tur kur dabā beidz savus uzdevumus un mērķus, pasniedz mehāniski, bez cilvēku gribas un līdzdalības, ka piem. pie ēdiena raksturošanas un matu augšanas tur cilvēkam nevajaga sniegt sevišķa prieka vai baudījuma. Šis pašmērķa kādu izlieto dabā ir paraugi cilvēkam kādā visā tas var citus piespiest kāpot savām interesēm. Lai to sībi teorija tiktu no J. labāki šeprotama jāiepazīstās ar tās tikumības mērķi, kurai J. liek par pamatu normu jeb pavēles teoriju 1) kādas mērķis kāpo normas, 2) ko ceļš jeb rodās šīs normas, 3) kas piespiež cilvēku gribu padoties šīs normām? Atbildot uz pirmo jau tajumu J. saka ka normu mērķis ir sabiedrība un tikai sabiedrība un vārdi tikumiska un sabiedriska ir sinonīmi, kurus var lietot vienu otru vietā. Ja tikumības mērķis ir sabiedrība, to J. pierāda šādi: Ja šo normu mērķis būtu indivīds, tad tikumiskās prasības varētu runāt pretim sabiedriskam labumam, jo personīgais labums sevi nelietver sabiedrisko labumu. Turpretī sabiedriskajam labumam ietilpat atsevišķas personas, jeb indivīda labums. Bez tam, ja indivīds būtu tikumības normu mērķis, tad šim normam vajadzētu būt par pastāvīgu mērķi, neatkarīgi no sabiedrības attīstības stāvokļa, bet īstenībā tas tā nav. Turpretī, ja sabiedrību atzīstam par tikumības normu mērķi tad mēs varam teikt ka tikumība ir tas pats egoisms priekš sabiedrības kādu, mēs novērojam pie atsevišķa indivīda, tikai šis egoisms ir augstākas šķiras, t.i. sabiedrības egoisms. Kad cilvēkiem piemērota pašuzturēšanās tiekama sāk vadīties no apziņas, tad personīga pašuzturēšanās ir atkarīga no sabiedriskās pašuzturēšanās, tad šī tiekama saucējs līdz tikumībai saka J.

Atbildot uz otru jautājumu, t.i. par šo normu pirmavotu jāatzīst dabā jeb vēsturē, jeb ar citiem vārdiem, vai tikumības mums ir iedzimta jeb tā ir iegūta cilvēciskās vēstures attīstības gaitā. J.: tikumība pati sevī vispriekšējākā veidā ir vēsturisko piedzīvojumu produkts. No dabas cilvēks manto tikai egoismu, bet vēsturē to padara par vēsturisku, sabiedrisku, tikumisku. J.: cilvēka iemācā tikumība, ka nedrīkst sāgt, laupīt, nokaut. tikumiskā patiesība jeb tikumiskās aksiomas atrodās apkārtējā pasaulē un mēs tās ieliepojam no briesmas.

Uz trešo jautājumu, kas piespiež mūsu gribu padoties normām, jeb ko mēsos rodās tikumības griba J. atbild: pri tikumisko gribu sabiedrība mūs sauc uz tikumību. No dabas mēs nedabam dabas instinktus egoismu un

tikumiskās jūtas, bet tikai viena - egoismu; tikumiskās jūtas ir vēstures
jeb sabiedriskās dzīves produkts. Sabiedrība ir reizē tikumības norma avot
un mērķis un vienīgi sabiedrība rada mūsu tikumisko gribu. Tikumība ir sa
biedriska un vēsturiska. Tikumiskās normas ir mainīgas un tās tad relatīvas
jo visas mainās vēstures gaitā. Nav tikumības kura tikta vienmēr un visur
ievērota. Katram tikumības principam ir nozīme tikai priekš zināma laikme
ta, zināmas vēsturiskas attīstības pakāpes. Psihologiskā tikumības teorij
novēd mūs pie absolūtu un absolūtu tikumības principu atzīšanas, kādu nestro
dam īstenībā un tādēļ tās ir noraidām. Ta kā tikumības avots ir sabiedrība,
tad brīvas gribas disciplinēšana. Bet kas ir sabiedrība? Sabiedrība ir tās
da kopdarbība priekš vispārējā mērķa sasniegšanas, kad katrs darbojamies
citu labā, darbījās līdz ar to arī priekš sevis un darbojamies priekš sevis
līdz ar to darbojas arī priekš citiem; jeb sabiedrība - faktiskā dzīves or
ganizācija priekš citiem un oām citiem. Līdzekļi ar kādiem sabiedrība dis
ciplinē cilvēka gribu ir: 1) peļņa (Lohn, vīgods) 2) piespiedšana jeb spai
du līdzekļi, 3) pienākumu jūtas un 4) mīlestība. Divi pirmie ir zināmas ka
tegorijas jo visi pamatojās uz egoismu, bet tomēr priekš sabiedrības visi
nepieciešami; bez peļņas nav iespējama tirgošanās un ekonomiskā attīstī
ba valstī, bet bez piespiedšanas nav iespējamas tiesības. Piespiedšana jeb
spaidu līdzekļi sabiedriskā organizācijā ir valsts, bet tiesības - ne
valsts varas ar spaidu līdzekļiem aizsargātas intereses. Par tiesību saturu
J. atzīst nevis gribu, bet intereses. Gribas teorijas un intereses teorij
nepamatota aiz šādiem iemesliem: ja par tiesību būtību mēs atzīstam gribu,
tad tiem tiesību subjektiem kuriem nav gribas (maziem bērniem, garā vājļiem)
nebūtu arī tiesības; turpretim visi kodeksi atzīst šo subjektu tiesības.
Raugoties no gribas teorijas viedokļa jāatzīst par spēkā esošu un izpildāmu
katru līgumu; turpretim īstenībā par izpildāmām atzīstami līgumi kuru ob
jekts ir kaut cik nopietnas intereses. Tiesības nekādā veidā nedrīkst
Tadēļ labums un interese, bet ne griba ir tiesību saturs un būtība. Tiesību
subjekts nav tas, ko gribas atrodas tiesību subjekts, bet, kas, ko šis ob
jekts kalpo interesam: ne izbīdēnis, ne tiesību subjekts, bet izbīdēnis
kuru interese un ar kuru mentu rīkojās izbīdēnis. Atzīstams visās etiskās
normas, kuras regulē cilvēka darbību par iegūtu, bet ne par iedziņām, J.
preteji vēsturiskās prakses uzskatiem ir tai pārliecībā ka tiesības nav viz
mierīgā gaitā pašas no sevis attīstījušās no tautas gara, bet ir uzskatāmas
par cilvēku interešu cilvēcisku produktu. Tādēļ visā īsumā ir J. uzskati par tie-

sībēm. J. lai gan neatzīst gribas un tiesību pilnu saturu, tomēr tas neizdo-
dās. J. par tiesību būtību atzīst interesi, aizsargāt no valsts varas. Zem
valsts varas viņš saprot gribu, kura apzinīgi tiecās pēc zināmiem mērķiem
un ceta sevi ierobežo ar pastāvīgām tiesībām. Ta tad pilnīgi ne gribas
jādzienu J. neatsvīnājās. Ar šo es beidzu realistiskā virziena apakšu (pie-
tā plēder arī Stamlers).

Jeremija Bentama (1747 - 1832) - angļu filozofu mācīta, kurš
stāv savrup no citām mācībām, jo B. uzskati stāv attiecībā uz tiesībām sa-
rā ar viņa filozofijas un etikas uzskatiem. B. izšķir trīs tikumiskus prin-
cipus: 1) Askētisma principu, 2) patvaļības principu, jeb zimpētiju un anti-
patijas principu un 3) labuma principu.

Askētā noliedz katru baudu, jeb prieku un uzskata tos par ienīstiem
un noziedzīgiem. Tikumības pamatu viņš meklē trūkumā un tikumiskais nepeln-
atsacīšana no sevis pašas. Starp šīs principa piekritējiem mēs redzam arī fi-
lozofus - askētus, gan arī lietišķus, kuri ir nepresēti pēc viņu pārliecības
cilvēkiem sevi vajaga pastāvīgi saistīt, jau tamādi vien, ka viņi ir dzimis.
Tomēr arī askētā cer, ka ik katrs no viņiem šo zemas virsū pavadītā cie-
šanas brīdī tik obligāts jākošs dzīvī ar rūpīgu laimību. Tā tad šis aske-
tisma princips pamatojās uz labuma idejas lai to pilnīgi pareizi saprastu.

Zimpētijas vai antipatijas princips: atzīstami ko par labu, vai arī
to nicināt pamatojoties uz savu jūtību, neko citu vērā nesenant. Es mīlu jeb
es ienīstu - tas ir šīs principa pamats. Zināms darbība tiek atīta par labu
vai par ļaunu ne tieši, ka tā aizker tās personas interesi, pret kuru viņa
vērsta, bet vienkārši tieši, ka šī darbība patīk, vai nepatīk tam, kas par
viņu spriež. Šīs principa piekritēji savos spriedumos vērtās no jūtību, savas
iekļūšanās pārliecības jūtību, neapņemas vērā vispārīgo labumu. Ko šis princips
nav pamatots, redzam no tā, ka cilvēks uzskati par labu un par ļaunu ir bez-
galīgi daudz un dažādi. Pirmais princips - askētisms nav derīgs nekadu ier-
paužu uz valdību bet otrādi - valdība ar vienu cenšās iegūt varu un lab-
klājību. Turpretim, zimpētijas vai antipatijas princips ar vienu ir derīgs
lielu ierpaļu uz valdību. Visi tas, kas tiek no zināmas valdības izdarīt
attiecībā uz ticību, reliģiju, pilsoņu visuību, viss tas tiek izdarīts
bieži no tā principa.

Šīs abas principiem B. atēda pretim labuma principu; ka izprastas
intereses atrodās pilnīgā harmonijā. Pret labuma principu nav iespējams uz-
stādīt nevienu īsta un svarīga labilduma. Labildums "katrs spiežot pats par

sevi labumu" B. tas tē ir un tam tē jābūt, jo citēdi cilvēks nespētu spriest
pats, tad būtu vairāk mēms, tad būtu laiots. Visi cilvēka pienākumi izriet
no tē, ka viņš apziņē vienas intereses par pārēkēm par citēm interesēm.
Pat visēdākās cilvēka tieksmes var tikt izskaidrotas kā izrietošas no
zināmas tieksmes par labu un par ļaunu. Izskaidrot tēskā prēta darbības
rezultātu, nebūt nenozīmē, ka mēs tēs pazemotu. Ja mēs atnestu labuma
principu, ko liktu tē vietā? Tikai cilvēka interese ir galvenais faktors
un regulators. Pienākuma izpildēšana tikai tadē, ir ēsketizms, ka nevienam
cilvēkam nepokustinās priekē otrs ne pirkats, ja viņš neredzēs sevē darbī-
bē zināmas intereses. Parāzi apspēstas intereses stēv sekars ar tēksību
tēksību un pateicoties cilvēku savstarpējām interesēm cili atdod mums at-
pakaļ, to prieku ko mēs tiem sagādājam, tēpat kā ēpoguļi atspoguļojē uz
viņu krētošis gaiss un stāvi. Tikumība ir ēgoisim regulēšana, bet labums
kritērijs ir vienārtē ēritmetisks ēprējins, ar kuru mēs uzzinām no daudz
labumiem to lielāko, un, pēc B. tēds ēprējins ir iespējams ar tikumiskas
ēritmetikas palēksību, vajēga tikai ēsliksināt bēdijumas un ēlēšanas
savē starpā, ēmot vērē viņu intensivitāti, ilgumu, pastēvīgumu un tēvumu,
ka arī to ēpstākli, cik lielē mērē zināms bēdijums var izsaukt ēlēšanas
un cik daudz personas to kopīgi spēja bēdēt. Kad mēs to bēsim ēpēvērūši
katrē bēdijumā nozēmi, tad vērēsim izvēlēties to, kurē ērēks par visiem
citiem kvantitātes ziņē, ja ēcē kvalitātes ē B. labumu nēējēro: ja vis-
lielēkē nozēdānēka nēēlēksēris nozēgums ir bēdijums un top par ēlik-
tu tadē, ka viņam ēeko ēods. B.: bēdu un ēlēšanu vērētie ētkarājē no in-
divida jēitētas. Viens un tas ēats ēlēonis izsauk ēlēdos individos ēlēšas
jētas, tas ētkarājē no spēks, veselētas, izglēitētas lēngas, kērtas, vecum
ēlēerisks ēlēvēkls, ēdzinēšanas, klimats, tēutētas, ēsas n. t. t. Ši in-
dividu ēuljektivē jētelēte pret bēdēm un ēlēšām ēasme vērē likumdevēji
Pavēsti domā, ka priekē vienēdēm nozēgumiem ir ēri ēlēri ēlēēdi ēodi.
Istērijē tas tē nav, bet izlēkās tā vienēgi pavēlējam ēlēlējam. Likums
kurē nēēģinājē no ēi kērtu, vecumu, ēlēģiskiem ēlēlēdumiem n. t. t.,
lū ēdivērtē nēēlēģis: ka ēlēģi nēēizsnēdzoē un kā ēlēnēks ēlēģis,
priekē viena par ēlēģu, priekē otrs par ēlēģu, ēēds likums ēvē ēlēģ vis-
ēlēģēko nēvēlēlēlēlē. Likumdevēja un ēlēte ēlēlēlēlē ēlēlē ir nēlēlēlē
vienēdos nēlēģumus. Viņu ēlēģumas - izvēlēties vienēzāko ēēģumu. Ik ēētris
likums ir ēēģums, ja ēas ēlēlēlē ēlēlēlē. Ik viena likums pastēvēlēlē var
tikt ēlēlēlēlē tad, kad no ēi likums ēlēlēlēlē ēēģums ir lielēks ēēģis

Šo likumu aprobežotā brīvība. Likumdevējam jātur acīs nozēģuma ļaunums un soda ļaunums. Mēs apskatījām Bentama mācību. Bent.: tikumība un likumdošana ir līdzīgi mērķi, ka viens, ta otra ir māksla vadīt cilvēka darbību uz vislielākā labuma sasniegšanu. Bet ir starpība attiecībā uz viņu darbību tilpumu. Tikumība aptver ka privatu, ta arī publisku darbību. Viņa spēj cilvēku vadīt visos dzīves sīkumos, visās viņa attiecībās ar citiem cilvēkiem. Likumdošana to nevar, bet ja arī varētu, tad nedrīkstētu iet tik tālu. Šai starpībai likumdošanā nespēj iespaidot cilvēku darbību, citādi, ka caur sodiem. Sods ir ļaunums un ir attaisnojams, ja esur viņu tiek sasniegts lielāks labums, Otrkārt likumdevējs var kļūdīties sodīdams vainīgā vietā nevainīgo, jo grūti apzīmēt vainīguma noteikumus. Lai varētu novilkt pareizu robežu starp likumdošanu un tikumību: tikumiskie pienākumi - pienākumi pret sevi pašu un pienākumi pret citiem pie kam pienākumi pret citiem ir divējādi - negatīvi un pozitīviā var būt pienākumi pret citiem negatīvi - atturēšanās no citu laimes apdraudēšanas un pozitīvi, palīdzēt citu laimes pavairošanai. Tikumība prasa likumdošanas palīdzību attiecībā uz visu treju tikumisko pienākumu izpildīšanu, tikai nevienādā apmērā un nevienāda veidā palīdzību. Palīdzība pret sevi pašu likumdevējam jāvadās no sekoša vispārīga noteikuma: atstāt cilvēkam visplašāko brīvību t attiecībā uz darbību pret sevi pašu, jo cilvēki vislabāk pazīst paši savas intereses. Likumi drīkst ierobežot cilvēka brīvību tikai vienā nolūkā, novērst citiem ļaunumu. Attiecībā uz cilvēka pozitīviem pienākumiem pret citiem jāizšķir pienākumi, kuru izpildīšanu prasa visārojais labums un pienākums, kuri var nodarēt atsevišķu personu labumam, Pirmo pienākumu izpildīšanu jānosaka likumdošanas ceļā piem.: slimu un nespējīgu cilvēku uzturēšana, turpretim otro pienākumu regulēšana ietilpst tikumības kompetencē, lai gan izņēmums - indivīdam draud dzīvības briesmas un vajadzīga ātra palīdzība. Cilvēka dabiskās tiesības kuras tiek atzītas par neatņemamām B. Akraida. Dabiskās tiesības ir figūlars apzīmējums, kurem nav ne mazākā pamata, jo tādā gadījumā, mums vajadzētu atzīt dabu par pavēlošu, saprātīgu būtni, kura izdod likumus. Bet īstenībā tas tā nav: dabiskas cilvēkam ir tikai bauda un ciešanu jūtas, bet jūtas nav likumi, jo visas pašas tiek no likumiem regulētas. Visi likumi tiek izdoti un visas tiesības regulētas vienīgi no valsts varas un valdības. Līdz valsts un valdības nodibināšanai nav arī tiesību. Bet cilvēku kopdzīve bez tiesībām un bez kādas valdības nav panesama un vienīgais šis ne panesamais stā-

veklis spiež cilvēkus nodibināt valsti un valdību. Tomēr visas līdz šim pastāvošās valdības ir nodibinātas nevis uz brīva līguma pamata, bet pamatojoties uz spēku un varu un tikai vēlāk viņas tiek nostiprinātas caur ierašām un paradumu. Īstas reālas tiesības tiek nodibinātas tikai caur likumiem un vienīgi šīs tiesības garantē valdītājiem. Dabiskās tiesības ir tikai vārdi. Garā filozofisko mācību virkne, visas šīs mācības pūlējās atrisināt vienu un to pašu jautājumu, ka vislabāk iekārtot sabiedrisko dzīvi lai cilvēks kļūtu laimīgs. lai tas sasniegtu savu mērķi; kādā formā vislabāk spēj nodibināt un nodrošināt atsevišķa individa vai atsevišķas personas tiesības. Pie šīs problēmas atrisināšanas par pamatu tiek ņemts personības princips. No tā, ka šo principu izprot tiek ņemtas dažādu mācību raksturiskas izšķirtības. Novērojot dažādo laikmetu sabiedriskos uzskatus, mēs redzam ka gandrīz līdz pat mūsu dienām līdz 21.g.s. personības izpratne bij gandrīz viena un tā pati. Šo principa galīgo izvešanu dzīvē medza saistīt ar kādu sabiedriskā dzīvē izvedamu noteiktu formu. Gandrīz visi ir pārliecināti ka var atrast sabiedriskas iekārtas formu, kura būtu spējīga apvienot visus cilvēkus un dotu personībai pilnīgu apmierinājumu. Par tēdu sabiedriskā ideāla un personības principa izpratni var nodrošināt tās savienības ideja, kura esot kādreiz vienīgi atrisinājusi sabiedriskās dzīves problēmu. Ņemot vērā ka tāka nosacījums, ka par katru uzdevumu viņi cīnījās pret abzolutismu un mazākuma oligarchiju, ceļš uz vienlīdzības un brīvības principu realizēšanu, gāja caur tautas vienlīdzības principa izvešanu dzīvē. Nostādot vecām pretenzijām pretī tautas varai tai nozīmē: iznīcināt privileģijas vienlīdzību, tās vietā radot vienlīdzīgu brīvību. Tadē, tautas suverenitātes un tautas valdīšanas princips un vispārīgs nolīdzināšanas princips un tam bija pirmās šķiras nozīme. Bet daudzu tautas valdības teorijas gāja daudz tālāk par to. Tautas suverenitātes princips tās paaugstināja līdz abzolutas vērības, līdz personības pilnīgam gandarījumam. Tadē, tautas suverenitātes paaugstināšanai līdz abzolutā ideāla robežai bija svarīgākas sekas: tiklīdz tautas suverenitātes ideja tika atzīta par tēdu, kura ir cilvēces galīgā tai ierādīja pirmo vietu un sāka no tās atsevināt visu pārējo. Visi bija tāls domā, ka sabiedrībai jārealizē īstā patiesīgā tautas gribas un visi sabiedrības mērķi būtu sasniegti: individiem jāpadodās augstākiem principiem un sabiedrības priekšā jāpazemina savas domas, sirspziņu un jāpiekāpjās ar savām tiesībām. Bet īstā reālā dzīve arī cīnījās pierādīt ka šādas cerības ir veltas. Izradījās, ka visi mēģinājumi atrast tīru bezklūdainu

tautas gribu nezasniedz savu mērķi: ne parlaments ne referendum, ne priekš
stāvēniecība nevarēja izpildīt šo uzdevumu. Pie visa tē tautas suverenitāte
nesakrīt ar personības brīvību un atsevišķa individa prasības var nākt
pretrunā ar sabiedrības prasībām un tā pat arī sevā starpā; ticība, palau-
šanās uz tautas principu tika vājināta. R u s s o laikmetā: brīvības notei-
kums vaists varas pāreja no mazākuma vairākuma rokās. Tomēr (Lej.) vara
paliek vara un neatrisina sabiedriskās iekārtas problēmas, tadēļ nav jā-
brīnās ka mūsu laikos, Ziemeļ-Amerikas savienotās valstīs iesakņojies de-
mokratisms. Paceļās jaunas prasības: R u s v e l d s: "pareiza valsts iekār-
tas krūterijs - ne vairākumu tiesību atzīšana, bet mazākuma; Russo: Ista
brīvības mīlestība ir tas, kādā stāvēklī tiek nostādītas atsevišķas gru-
pas (Lej): nav nacionālas grupas. Šī jaunā formula slēpjās vecais motīvs
kuru, Rusvolds izteic tā: " ik vienam cilvēkam jādod tiesības vienlīdzīgi
ar citiem izrādīt savu būtību." Lai šo mērķi sasniegtu Russo laikmetā
vajadzēja nostiprināt vairākuma tiraniju, Bet ka ir aizstāvēamas mazākuma
tiesības pret vairākuma tiraniju: tiek,amts personības princips, kas ir
ideāls un absolūts princips, kuru nevar saistīt un kurš nav saistams ne ar
kādu sabiedrības iekārtas formu. Eūdas pilnīgi neaprobežots, personības
princips paredz veselu rindu sabiedrisku formu, bet nav konkrēta gadījums.
Vipē rada ceļu, bet mēs neredzam tā ceļa beigās, ne robežas. No sacītā red-
zam, ka agrākās sabiedrības un tiesību filozofijas pamati noīrdīti un tē
ir tiesiskās apziņas krīze. Šī krīze tagad ir plaši izplatīta, bet pie
socialisma un enerģisma tas dabīgi saprotams. Cilvēks ar vienu tiecēs
pēc absolūta, bet relatīvā forma to nevar apmierināt. Vipē ar vien ir dzi-
gas tieksme un vīlīšanās turpināt ik katru īstenību līdz absolūtai pilnī-
bai, līdz bezgalībai. Nav tādas varas un kārtības, kura spētu visus ar sevi
apmierināt, kura valdzinātu visus prātos un tīsas sirdīs. Gndrīz pie vi-
sām kultūras tautām tagad nodibināta tiesiska sabiedrība. Sasniegts tas, ka
nesen bija mērķis un tiksmju priekšmots. Tomēr katrai sabiedriskai iekār-
tai trūkst bez gala daudz, ja mēs mērojam ar absolūtu mērauklu ideju. Kāda
ir izeja no mūsu laiku tiesiskās krīzes, kāda ir konstrukcija praktiskai dar-
bībai un praktiskai pārliecībai? Šo jautājumu iztirzā N o v o g o r o c e v s
"mūsu laiku tiesiskās apziņas krīze". Un "par sabiedrisko ideālu": dodiet
keizeram kas keizeram pienākās un Dievam kas Dievam pienākās". (Lej): tas
novēlējums paliek spēkā ka politisku, tā arī garīgu lietu atzīšanā. Ik
vienai nozarei ir nozīmes priekš cilvēka, bet par gala atbalstu, abas

nozāres ir cilvēks un viņa tikumisko darbību un pienākumu, t.i. mums par mērķi t.i. gaisa atbalsts - personība; ne absolūta zeme, bet stipra personība, kas nevainīgu patur par savu ideālu visās personiskās pargrozībās: tas tiek ņemts par pamatu ik katrai sabiedriskai uzbūvei. Vispārīgi sabiedriskā progresā ideāla mērķis - tieksme brīvi apņemt personu ņemot par pamatu dabisko tieksmju atzīšanu. Vēsturiskās kategorijas, kurām piešķirama absolūtu nozīmi: dzīve valsts, pilnīga baznīca, ekonomiska klase bij par saturu sakņojam nākamībai, sabiedrībai; viss tas jāatmet un jāievēro personas attīstība, kas iet savu ceļu caur visām šīm formām. Novogotodcevs: gars elpo kur grib un nav robežu, kur atdurtos tās attīstība; nav robežu mācībai par sabiedrisko ideālu. Bet pie šīs ideāla noteikšanas jāatzīst bezgalīgas attīstības brīvība, bet ne nobeigtas harmonijas piānība (Lej). Nupat sacītais ir izteikts no Platona un Aristoteļa kuri: vislabākās sabiedriskās dzīves formas nav dzīvī izvedamas, ja indivīdam nepiemīt vispār cilvēciskās solidaritātes un zināpatijas jūtas. Ja šo pūcejo trūkst tad arī visdemokrātiskā iekārta neatsvābina - no cilvēka sociālas vērāzības. Ja nu neskatoties uz parlamentārisma priekšrocību novērojām zināmas šķiras vadošo lomu, valsts politiskā un saimnieciskā dzīvē tad jānāk pie slūdziena, ka ar zināmās iekārta formu vien nepietiek, priekš tās ir vajadzīgas attīstītas tikumības jūtas, lai cilvēci izvestu uz gaišāka ceļa.

Lai tikai paraugamies, kāda meklēšanapūce jauniem ceļiem notiek tagad pie ievērojamākām vācu un franču sociālisma priekšstāvjiem.

S o m b a r t s: nākotnes iekārta būs sociālisms, bet ar tādā saturu, kurš sociālismu spēj padarīt pilnīgāku un noteikt sociālisma augstāko kultūru.

Otrs ievērojams vācu zinātnieks V i l d b r a n d s - labi izturās pret Marķsu, un sludinādam sociālismu, saka: par sociālistu var būt tas, kas nav marķsissts. Somb. un Vild.: nevis ražošanai vajaga būt gatavai, lai uzņemtu sociālismu, kā to runā Marķs, bet gatavam jābūt cilvēka garam - dvēselei. Bet kādas ir te gars pārvērtības starpība starp Marķsismu un jauno sociālismu? Somb.: visus darta rīkus marķsisti grib padarīt par sabiedrības īpašumu. Marķsisma garu Somb. atzīmē kā tieksmi caur karu proletariāts taps sociālistisks un sociālisms proletāriskis. Somb.: mūsu dienu sociālisms ir nabadzīgs ar idejām; līdz šim viņam piemita mauda un iznīcināšanas spēks, bet ja meklēsim pēc revolūciju pozitīvi saturu, tad ir neprobežota tieksme pūce mentas

un batatības. Ari Vild.: marksisms iznādejis ni mums dvēseli. Marksa vār-
di viņam izlietās māksloti. Šķiru cīņa ir par šauru, tāpat ka Marksa te-
orija un politika. Zocialisms nav tikai vienas šķ.ires, bet vispāreja lie-
ta, bet zocialismam vajaga kasītiem pārveidoties par jaunu, atdzimt. Vild.:
vispārīgi Marksa uzskati daudz par šauriem.

H e n r i ģ s - vācu zocialisma virziens priekšstāvis vācu zocialde-
mokratija, pērvērsusies par lielu kulturalas partiju un strādnieku šķira
organiski sekususe ar valsti, kā ar veselu. Bet tādē gadījumā zocialisms
zaudēs proletarisko raksturu un strādnieki atteiksies no šķiru cīņas
(Lej.): Henings atsakās no Marksisma. Tas ir nepieciešama solis uz nākot-
nes zocialisma. Līdzīgas domas mēs atrodam pie B i r k s un S p e n g -
l e r a, neraugoties uz viņu piederību pie dažādām politiskām partijām.
Visi viņi ir vienās domās, ka mūsu laiku sabiedrība alkst pēc zocialās
reformas. Lai glābtu tagadējo tautu, tad zocialisms jāģiņbj no marksisma,
tikšās un nabadzīgās garīgās dzīves. Zocialismam vajaga nokratīt no sevis
šķiru raksturu un materiālo principu. Viņa vajadzību sajūt visa sabiedrība
un viņa pamats ir idealisks un materialistisks. Vislabāk šo ceļu meklētāju
izsaka Birks: tam jātop par vispārcilvēcisko mēģai un šķiru cīņas vietā
jānostājas dvēseles cīņai par iekšējo brīvību un par savu cīņu pret vi-
šiem jaunajiem kulturalas spēkiem. Visi vācu rakstnieki izbīda vienu un to
pašu domu: nacionālās un zocialās uztūves pamats nav šķreja forma, bet
cilvēka dvēsele, viņa prāts un grīte. Ja cilvēka dvēseli nav mīlestības
un apzinības jūtas - atbilstības un viņa tās nestrīst sevī par vienu da-
ļību, tad nav runa par zocialisma uztūvi. Tikai ar ienādu un postīšanu
vien, nekā nav panākams un zocialisms, par kuru Vacijā raksta, ir tiku-
miska atjaunošana. Dzīve uz agrākām pamatiem tālāk nav iespējama un jā-
pērvar šķiru pretšķīta.-(Lej.): Tādas ir galvenās domas, kuras sludina
Vācijā jaunie zocialisti. Viņu domas: zocialisms no naida un atribības
izvēršās par vispārejās vienības un kopības simbolu. Bet vai pareizā šo
jauno vācu virzienu saukt par zocialismu? (Lej.) to trūkst zocialas pe-
zīmes, šķiru cīņa un zocialistiskā iekārta, bet to vietā ir jauni jūdzīe-
ni - jauns uzskats par tikumisko valsti un jauns uzskats par zocialismu
nozīmi dzīvē. To tiek ieradīta vieta cilvēka dvēseles iekšējai apskaidrī-
bai. Šī jaunā zocialisma pravieši sludina teologisku pašiedzījinīšanas un
sabiedrisku solidaritāti. (Lej.) Tādas ir Isumās domas, to zinātnisku, kas
nestāv uz vietas, bet pērvērtē līdzšinējās doktrīnas.

Pagājušā lekcijā mēs apskatījām vācu jaunā zocialisma mācības. Tagad franču zocialisma mācības. Jaunu ceļu meklēšanā novērojām Francijā, pie franču revolucionāriem-sindikālistiem (Sorels, La-Gardels un Berts). Saskaņā ar Marksa mācību cilvēku savstarpējās attiecības tiek sagatavotas no objektīvās vēstures gaitas. Morāle pēc Marksa izveidojās no pastāvīgām faktiskām attiecībām, bet morāle nekad pati nenoteic šo attiecību. Sorels nostāda zocialisma lietu atkarībā no atsevišķas personas un morāles jautājumu nostāda pirmē vietē: nevis sabiedriskās organizācijas pilnība un gatavība, bet atsevišķas personas uzpurušānās ir zocialisma ūkas stūrs akmens. Nevis ekonomiskās bāzes labierīcība garantē indivīdam viņa personīgās bāzes pilnīgu apmierināšanu, bet individualistiskajā garā katrīgā pašuzpurušānās noteic ikkatras iekārtas ekonomisko stiprumu. Marksa vērtēšanās, lai sabiedrība absolūti valdītu par atsevišķu personu - indivīdu, turpretim Sorels cilvēka glābīgu ierauga brīvas personības audzināšanā. No šeit redzams, cik stipri atšķīnās tagadējais sindikālists jeb individualistiskais zocialisms no marksisma, kurē nākotnes pilnību sagaida kā nākotnes un vēstures darbības pilnības rezultātu. Par cilvēces mērķi Sorels izsakās: gara cildenums un lieliskums un mirles pacilitāte; bet viņš arī skaidri apzinas, kādi apstākļi vajadzīgi, lai radītu šo gara pacilitāti. Pēc Sor.: zocialisms ir šrejs līdzeklis priekš citu augstāku mērķu realizēšanas. Ekonomiskā bāze, uz kuru Marks skatījās kā uz dzīves pilnības zīmolu, pēc Sor. ir blakus bāze, Sorels pilnību atrod garā, mākslā, reliģijā un filozofijā. Viņš ir pārcilvēces kultūras piekritējs un aizņās aizraujās n vēsies noskaņās. Sindikālistu uzskati par pastvošo valsts iekārtu: tad tai jāpieteic karš, valsts vara jāiznīcina un no ekonomiskās sabiedrības jānoplūš tā politiskā uzbūve, kura sabiedību saskaida pilsonos, indivīdos, apstraktes. Kad tas notiks, tad cilvēks, atstādam individualismu un iestādamies korporācijā iegūs īstu spēku, par īstu karali, par kuru nav lielāka spēka, varas. Politiskās sabiedrības un valsts nozīme: La Gardels: lai novērstu pie nacionālās vienības-solidaritātes izolētas šķiras un kārtas, valsts pastāvēšana ir tapēc tikai iespējama ka caur tādas fikciju palīdzību, ka pilsonis viņa t.i. valsts nespēj starpību starp strādniekiem špašniekiem un kapitalistiem valsts izsūdis. Tai dionē kad mitšies vispārības interešu aizstāvēšana pret indivīda interesēm un kad valsts vecā jerarchija sabruks, viņas vietē radīsies jaunā sa-

biedriska iekārta, dibināta uz federalismu, decentradizācijas un autonomijas principiem. Par priekšzīmi un pamatu jaunai sabiedrīskai iekārtei noder mūsu profesionālās sabiedrības, kuras nodibina brīvi un nepiespiesti un nepazīst piespiežu varas. Ar laiku zindikati ieņems sabrukušā kapitalisma vietu un sniegs pasaulei jaunas tiesības, centralizētās politiskās sabiedrības vietā iestāsies autonoma zindikatu federācija. Tā prāto La-Gardels par nākotnes sabiedrisko iekārto. Viņš iekārto P r u d o n a a domas: vai likuma vietā līgumus un politiskās vienības vietā ekonomisko organizāciju? (Lej.), bet šie projekti ir pārpratumi: ekonomiskās organizācijas bez politiskās un tiesiskās organizācijas ir saturs bez formas. Tā Š t a n l e r s: ekonomiskās dzīves organizācija nevar neiemiesties zināmās normās, par kuru izpildīšanu jābūt nomodā organizētai uzraudzībai. Bet tur, kur ir normas un kur par to izpildīšanu stāv nomodā organizēta uzraudzība, tur ir tiesības un valsts jeb "Ubi societas - ibi jus".

Tā tad zindikalisms aizstāvēdams bezvalstiskā stāvokļa idejas, sludina upopiju. Zindikalists B e r t s vēl noteiktāk saka par nākotnes sabiedrisko iekārto: pie kāda sociālā jaunradīšanas darba mēs stāvam? No vienas puses mēs redzam stiprus vulkaniskus satricinājumus, kurus tagadējai sabiedrībai periodiski sagādā darba, lūdis. No otras puses mēs redzam visu partiju neizprašanu, apjukumu un bailes. Notiekās ļoti vienkārša ar baļari draudēja parādība. Darbs iznāidē katru parazitismu un ņem par pamatu dzīves iekārtā vienlīgā ražīgo darbu, kurš top par visas sabiedrības cementu, kāds senātnē bij karš. Ar vārdū sakot, lieta grozās ap jaunas civilizācijas radīšanu, kurā darbs darīs reiz galu un iznīcinās starpību starp teoriju un praktiku un dzīve atdebūs savā veselību, līdzsvaru. Bet kas uzturēs šādu vienību līdzsvaru. Tikai sabiedrības locekļu garīgā vienība, kura stāsies politiskās varas vietā: tā tad sabiedrība pādota anarhijai. (Lej.): Tā zindikalisti domā par jaunu formu radīšanu. Augšā vācu zindikalistu un Franču zindikalistu domas.-

Vēsturiskā skola tiesību zinātne.

Šī skola runā par tiesību izcelšanos.

Līdz 19.g.s.sākumam tiesību filozofijā ir uzskats: dabiskās un pozitīvās tiesības. Pozitīvās kas izdotas likum došanas ceļā. Vienas otram pilnīgi pretejas. Dabisko tiesību normas absolūtas, mūžīgi pastāvošas bet pozitīvo - mainīgas, nepastāvīgas, pārejošas. Bet šādu divi pretejo tiesību šķiru a stāvēšana, nav izskaidrojama nekādi un noved pie pretešķības. Dabisko tiesību normas tika atzītas par vispārīgām, absolūtām, kurās pēc Grociusa pat Dievs nespēja atcelt. Bet ja nu no laika un vietas neatkarīgām dabas tiesībām ir tāds spēks, ka tas izskaidrojams pozitīvās tiesībās, kuras dabiskām bieži runā pretī. Šis pilnīgi dabiskais justajums spieda noskaidrot tiesību būtību: vai nu tiesības ir cilvēku patvaļīgs iestādījums, jeb pašas dabas iestādījums? Atzīt tiesības visā visumā atkarīgas no cilvēka patvaļības nevar, jo tām pretī runā ikdienišķie fakti: neviens nevar patvaļīgi savus uzskatus par taisno un netaisno. Pat likumdevējam jāreānējās ar sabiedrībā valdošiem uzskatiem par tiesībām un taisnību. Tiesības ar vien izteicās kaut kas objektīvs neatkarīgs no cilvēka patvaļības. Tiklīdz rodās ideja par likumu (Gesatzmässigkeit), (sakonmirnostj) cilvēces attīstības progresā t.i.kā attīstība padota zināmiem likumiem - tūlīt mēdevās atrast jaunu atzinumu, kurš neatzina tiesības ne par cilvēku patvaļīgu iestādījumu, ne dz arī par absolūtu dabas likumu. Tiesības ir padotas attīstībai, ta pat ka visas citas cilvēku gara prasības. Bet līdz ar to tika konstatēts ka tiesības netiek nodibinātas patvaļīgi no katreizējas cilvēku paaudzes. Raugoties no šā jaunā viedokļa, likumdevības attīstības viedokļa ik katras tiesības ir vēsturisks mantojums, no kura nevar atteikties pēc savas iegribas. Tiesības gan nepastāv no mūžības, viņas ir cilvēku gara darbības rezultāts, (bet nav cilvēku patvaļības rezultāts, turpretim, vēsturiskas dzīves objekta progresu rezultāts. Šis jaunais vēsturiskais uzskats satricēja mācību par dabiskām tiesībām. Pēdējās izradījās par nevajadzīgām, jo tiesībām piemītošais objektīvais, no cilvēku gribas neatkarīgais elements atrada vēsturiskās skolās mācībā daudz saprotamāku ar dzīvi saskarotāku jēdzienu nekā mācībā par dabiskām tiesībām. Vēsturiskā skola piegriezta vērību jautājamān par tiesību izcelšanos un par tiesībām vispārīgi. Viņi meklē atbildi ne tikai uz jautājumu kas ir tiesības, bet arī ka izceļas tiesības? Gustav H u g o : "Dabiskās tiesības": cilvēks līdzinās dzīvniekam, bet grāmatas

otrā daļa iztirzē jautājumu par tiesību publisko un privāto būtību. Otrā daļa iesākās ar jautājumu izšķiršanai ka izceļās tiesības? Tiesību avots nav tikai likums; blakus pūdejam ierašu tiesības (Gewohnheitsrecht- obično- je pravo). Praetora tiesības vecejā: Romā, kuras ka vienas, tās otras at- tīstās neatkarīgi no likumdošanas varas. H u g o : tiesības un ierašas at- tīstās pastāvīgi, bez kādām pavēlēm vai savstarpējas vienošanās. Vīpas at- tīstās tā, ka prasa pastāvošie apstākļi. Ari pozitīvās tiesības var nodibi- nāties bez likumdošanas varas palīdzības. Hugo: idejas un vīpa mācību attī- ta Savigny. Sav.: nav domājams ka tiesību izcelšanās notiktu dažādi pie da- žādām tautām un akcerībā no cilvēku patvaļības. Jau pastāv gatavas juri- diskas normas. Tādēļ tiesības jāatzīst par tautas gara produktu, kurš noved visus pie vienas tiesiskas apziņas. Šo nupat izteikto uzskatu nav iespējams pastāprināt ar tiešu vēsturiskupazīmi, jo visām tautām jau piemīt sevišķs raksturs un nacionāla nokrāsa, Gluži tāpat, ka ik katrai tautas valodai, parašai un politiskai iekārtai. Bet ja nav tiešu vēsturisku pierādījumu, tad ir svarīgi netiešie pierādījumi. Par labu tam uzskatam, kā tiesības at- tīstās neatkarīgi no likumdošanas varas, runā tas apstāklis, ka mūsu apziņā politisko tiesību jēdziens ir savienots ar nepieciešamības jēdzienam, kas būtu nesaprotami, ja tiesības būtu patvaļīgas cilvēku iegribēšanas produkts. Par tālāko pierādījumu var noderēt tiesību sadalīšanās ar valodu, kura arī nav cilvēku gribas produkts. Tiesības dzīvo visparejā tautas dzīvē un proti ne apstākļu noras veidā, bet ka juridisku institutu apzināšanās. Tautas attīstības pirmā stadijā tauta nav bagāta ar abstraktiem jēdzieniem. Uz šīs zemākās attīstības pakāpes mēs pie dažādām tautām novērojam dažādus aktus un rituslus, to nodibināšanu un pārtrokšanu. Šo aktu un rituslu ārejš redzamī- ba noder par līdzekli uzglabāt tiesības zināmā noteiktā veidā. Tiesību so- lidaritāte ar tautas gara būtību uzglabājās arī turpmākā tautas attīstības gaitā, pie kam šinī ziņā tiesībām ir līdzība ar valodu. Ka valoda tā arī tie- sības ne uz brīdi nentstājas savā attīstībā, bet pastāvīgi virzās uz priek- šu pie kam pūdejā kīpadota iekšējās nepieciešamības likumiem. Ar vēl du sakot tiesības aug un attīstās kopā ar tautu, bet kultūrelā sabiedrība šī tiesību iekšējā attīstīšanās top daudz komplicētāks un caur grūtāku tiesību izcelšo- nās izpūtīšanās. Līdz ar kultūras attīstīšanos tautas dzīves dažādās nozares attādaļas viena no otras un top par atsevišķu šķiru funkciju. Pie tādām atse- višķām norobežotām šķirām pieder pēc Sav.: juristu šķira kuru darbība attie- cās uz tiesībām, stājas visas tautas darbības vietā. No šā brīža tiesību

pastāvīšanai top komplicētākā pa daļai kā dzīves rezultāts, pa daļai kā atsevišķa zinātna, atrodošās juristu rokās. Tiesību sakaru ar vispārējo tautas dzīvi var nosaukt par tiesību politisko elementu (Sav.): bet viņu pastāvīšanai un atkarību no juristiem par tehnisko elementu. Dažādos dzīves laikmetos šo elementu attiecības ir dažādas, bet šie elementi pastāvīgi veidoti dabu tiesību attīstībā.

L o k s dibina īpašuma tiesības uz darbu. Vēsturiskās tiesību mācību skolas attīstīšanās: P u c h t a - atgriezās no priekštecēm. Uz Puchta iespaida atstājušās Schollinga mācības: tautas gars tiesību avots. P. tautas garu uzskata par spēku, kas darbojās tautas organismā un neatkarīgs no atsevišķu locekļu gribas. Tautas gars izveido starp citu arī tiesības dzīvī, pie kuras attīstīšanās nepiemērtu dalību atsevišķas personas, jo no pūdeļapziņa ir pārņemta tāda tādai jeb citādai attīstības gaitai, bet gan tautas gara īpašības. Caur to izskaidrojās tas apstāklis ka Sav. skatījās uz tiesībām kā uz kopējā darba attīstīšanos. P. tiesības attīstības dabiski ka atstāda no sēklas grauda, kura attīstība jau iepriekš noteikta. Atsevišķa persona ir tikai tiesību pasīvā izteiceja un sludinātāja (Lej.): šī mācībā par tautas tiesībām ir konzekvence no vēsturiskās skolas pamatprincipiem. Uzstādot pretmācību par dabiskām tiesībām P. mēģināja atsvaidzināties caur to, ka individa vietā nostādījis tautu, atzīstot pie tam, ka tiesības attīstās ne no atsevišķas personas īpašībām, bet no tautas gara īpašībām. Bet līdz ar šādu atzinību, vēsturiskā skola tautas garu sāka uzskatīt par kaut ko gatavu un nemainīgu. Pats par sevi saprotams, ka šādi uzskatīti noveda vēsturisko skolu pie tādas slūdziena, ka tiesības pēc sebas būtības ir divējādas tikai ar to starpību, ka dabisko tiesību vietā, kuras pamatojās uz individuālo garu, vēstures skola nostādīja dabiskās tautas tiesības. Šāds rezultāts ir pierādījums tam, ka šīs skolas uzskats - it ka tiesības būtu tikai tautas gara parādība, nav pareizs. Vēsturiskā skola uzskatīja tiesības ne viss par vispārējās cilvēces attīstības rezultātu, bet tikai par atsevišķas tautas vēstures produktu. Tiesības ir tikai nacionālas un izskaidrojamas kā tautas gara produkti pie kam šī tautas gara īpašība noteic nacionālas gara sistēmas saturu. Šis tautas gars pēc vēsturiskās skolas ir nemainīgs, jo viņš neattīstās pakāpeniski, bet katrā tautā pārņemas uz vēstures skatuves un apslēptā veidā satur visas tautas vēsturiskās dzīves saturu. Visa tautas attīstības vēsture esot tautas gara saturs uz āru izteikšana un izveidošanās t.i. vēsturiskā

kā skola. Tautas vēsturisko saprātu, ka organisku attīstību: tiesību attīstība esot tāda pati ka organisma attīstība: tās sēklas graudiņš uzdīgšana un attīstīšanās, kas atrodies tautas garā ir tiesības.

Vēsturiskai skolai bij svešas domas par iespējamām tautas gara pārmaiņām pašos viņas pamatos. Tādēļ arī vēsturisko skolu teorijas atšķirība caur savu konservatīvo nokrāsu, ar vārdu sakot attīstības ideja neatrada vietu šīs skolas mācībā un tā nespēja izskaidrot visu tiesisko parādību. Tiesības viņa izskaidroja tikai ka tautas dzīves produktu, bet tiesību vispārcilvēciskā noīme palika neizskaidrota, lai vēsturiskās skolas apskats būtu pilnīgs, tad Edmunds Boerks - angļis, satrieca dabiskās tiesības mācību. Pēc Boerka tiesību un valsts zinātņu pamati - vēsturiski piedzīvojumi bet ne aprioru piedzīvojumu scheme. Tādēļ viņš noliedz franču revolūcijas sludinājuma un mācītoju metodi, kurai pēc B. domām ir lieli 3 trūkumi:

1) Viņi ir apriora un abinājas vienīgi uz individuāla saprātu.

2) Šī mācība ir pilna rupju kļūdu: tā, sabiedriskā līguma teorija nav piemērota tam faktam daudzuma un dažādībai, kurus tā grib izskaidrot; tautas suverenitātes teorija nav saskaņojama ar valdības un sabiedrības iekārtas jēdzieniem.

3) Dabiskai tiesību teorijai ir par pamatu apstrakts jēdziens un ne viss cilvēka dzīves datis.

Boerks: kas ir tauta? Tauta ir vienkopus saulesijušos personu pūlis. Caur to, ka pūlis tiek saskaitīts viņš nebūt netiek gudrāks, bet iekš ka parādās tautas suverenitāte? Mūdz sacīt ka tā parādās vairākuma gribā. Boerks: tā ir mākslīga fikcija, kas redzams no tā, ka 1) vienas kopīgas personas atpazīšana no daudziem atsevišķiem indivīdiem ir tikai fikcija; 2) iespēja darboties šādā daudzumu personu apvienībā, ka vienai personai ir otra fikcija, un pie tam vispatvarīgākā fikcija kādu tikai mēs sastopam pozitīvās tiesības un uz šīm mākslīgām juridiskām tiesībām grib nodibināt likuma autoritāti. Cilvēks neierodās pasaulē, ka patstāvīga būtne, kura nebūtu ne ar kādām saitēm saistīta un neiegūst caur tādu likumu fantastisku tiesību uz 1) 100.000 kādas tur varas turpina Boerks. Cilvēka piedzims jau ka sabiedrības loceklis ar kuru to saista zināmi savstarpēji pienākumi. B. abinā mācību uz vēstures pamata un sabiedrisko iekārtu tas uzskata ne par patvaļīgu improvizāciju, bet iluzīgi visām citām attīstībām par lēnās un pakāpeniskas cilvēces vēstures attīstības rezultātu. Viņš meklē sabiedrisko jautājuma attīstīšanu individuālajā sapratnē, jeb ka viņš izsakās laiku un tautu vēsturiskā

I z l a i d u m s.

pat despotiju, lai glābtu Itāliju, lai gan pēc pārliecības Makv. bija republikānists. Arī Romiešu valsts vēsture nodarbīja Makv. šo lielāko XVI. g. s. rakstnieku. Senajā Romā viņš redz ideālu priekš tagadnes stāvokļa uzlabošanas un brīvības, ka pie valsts uzbūves nevienam neņem piemēru pēc senātnes. Makv. politiskie uzskati: visas valstis dibinoties vai no vietejiem iedzīvotājiem, jeb ienācējiem, iekarotājiem. Vietejie dibina valsti - lai kopīgi aizsargotos no brīsmēm: otrā gadījumā valsts tiek nodibināta ar varu no iekarotājiem. Makv. interesē tikai valsts, nodibināta no vietejiem iedzīvotājiem pie kam esot trīs valdīšanas formas: monarhija, aristokrātija un demokrātija. Viņas izcelušās nejaušā kārtā. Iedzīvotāji sapulcejušies un izvēlejuši no sava vidus pašu stiprāko un spēcīgāko, kuram tad arī paklausījuši. Kopzīvē parādījās apziņa kas jauns un labs un cilvēkos radās dusmas pret cilvēkiem kuri var būt ļauni bez iemesla. Tadūļ tiek ievesti likumi un sodi. Tā radās jūdziens par taisnību. Sakarā ar to par valdniekiem nācā nevienam stiprākie bet taisnākie. Sakarā ar valdnieku tiesību mentošanu valdnieku starpā parādās greznība un citi netikumi un paši valdnieki paliek par tiraniem. Drošsirdīgākie ar paļu palīdzību nogrāb tirānus. Šie varoņi sākumā ievēro vispārēju labumu bet to pēcnācēji ar laiku paliek par aristokrātiju un viņus atkal sagaida tirānu liktenis. Šī rīkošana bieži atkārt jās. Labāka ir jauktā valdīšanas forma, jo monarhija, aristokrātija un demokrātija kopīgi darbojamies mēģinās vienu otru aprobežot. Ka senajā Romā konzuls, senāts un tautas tribūns. Lai valsts būtu laimīga un brīva valsts varai jābūt aprobežotai. Tiek pielaistas pat ķiļdas, jukas u. t. t. Valsts uzbūve ir tomēr vienas personas grības un prāta darbs. Ja kādam gudram cilvēkam rūp vispārīgs labums, tad tam ir jātīko pēc valsts varas pielašot pat varas līdzekļus. Tikai tiek līdzeļļi peļami kuru mērgāis mainīt, ne izlabo. Tikai valsts uzbūve ir vienas personas darbs. Vēlāk gan par valsts iekāru jārupejās tautas vairākumam. Tautas masa izbaudīdama labu iekārtu nekad nevēlēsies to mainīt. Arī tautas masa ir gudrāka un pastāvīgāka par valdnieku un retāki ķiļdas, pie kam tautu vieglāk atgriest uz pareizu ceļu ka jaunu valdnieku. Tautas balss Dieva balss. Valdīšanā viss atkarīgs cik tiek ievēroti likumi, redzams ka Makv. sirsnīgs republikānists un simpatizeja tautai. Tomēr viņš pieļauj izņēmumu 1) kad jānodibina jauna valsts, 2) kad valstī alikti tikumi. Tādos gadījumos viņš pieļauj monarhiju. (pagaidam).

Daudz jaunu tiesību filozofu jāienes Bodens (1530 - 96.).

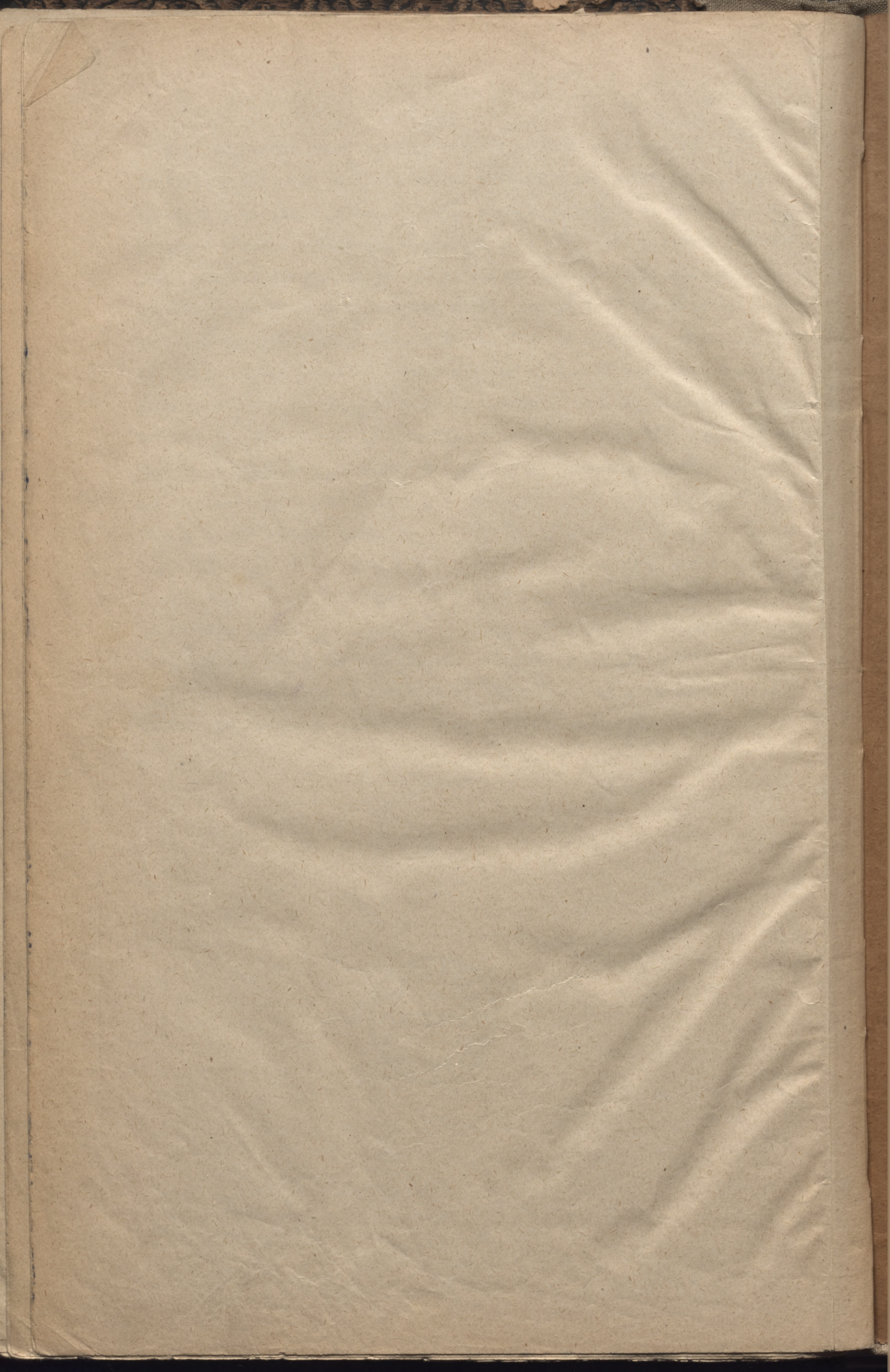
attīstībā. Boerks prasa cienīgi izturēties pret visu kas vēsturīgi attīstījies, pat pret aizspriedumiem, kuri mums nav jāiztrīcina, bet jāatrod apslēpta patiesība. Apstrakta prāta pavēles cilvēkam vieglāk izpildamas, ja viņas tērptas aizliegumu segā, bet navis, kad tās cilvēkam parādās gluži kailas. Aizspriedumiem pieļauj visas ierašu labās īpašības. Viņi ir dogmatiski un valda par personām mehaniski un tas, pēc B. ir liels labums, jo katrs nenotaktīls un katras šaubas ārda un satricina sabiedrisko iekārtu. Sabiedriskas iekārtas labums nesatur sevī nekā laba, bet tas ir kompromiss starp labu un ļaunu. Dažreiz pat starp lielāku un mazāku ļaunumu. Bet arī šis kompromiss tiek iegūts ar grūtībām caur darba ilgatošā vēsturiskās attīstības gaitā. Tāpat bagātā mantojums no senčiem ir katras sabiedrības visdārgākā manta, kura ir rūpīgi jāglabā un īstenībā saka Boerks ļaunu vairums turās pie pastāvošām iestādēm ne tapēc, ka visas tās atzītu par vislabākām, bet tapēc, ka baidās no visa jauna un nezinama. Launā turās pie agrākā, pie vecāka tapēc, ka viņi nezīst to un pie tā pieraduši. Saraut visas saites ar pastāvošā vēsturiski nodibinājušos sabiedrību var tikai aiz visdziļākās parliecības ka šī iekārta nav tālāk pāņsama. Neatzīdams ne sabiedriskā līguma ne tautas suverenitātes, Boerks atzīst tiesības atzīst par tautas dzīves produktu.

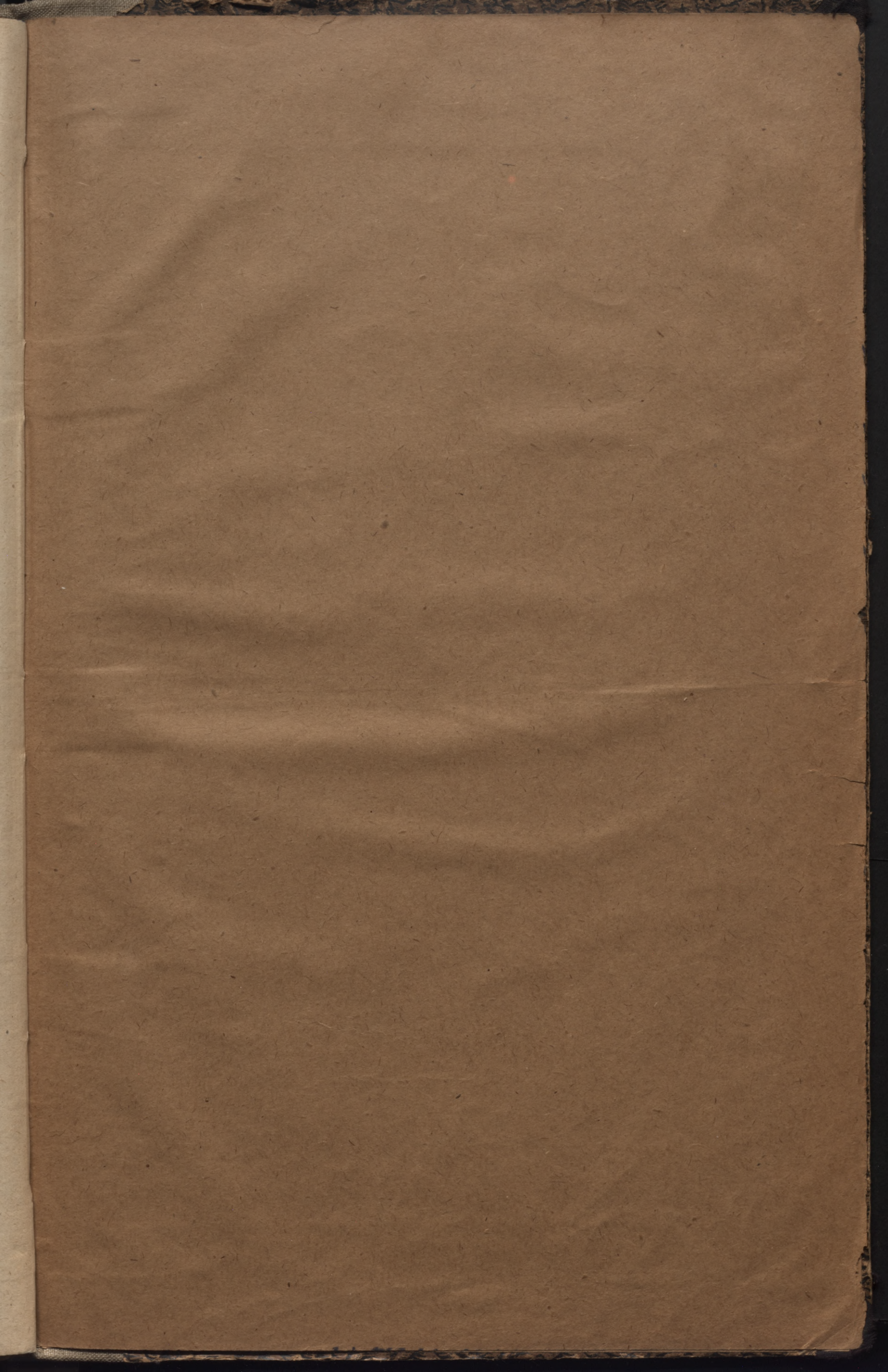
B e i g a s .

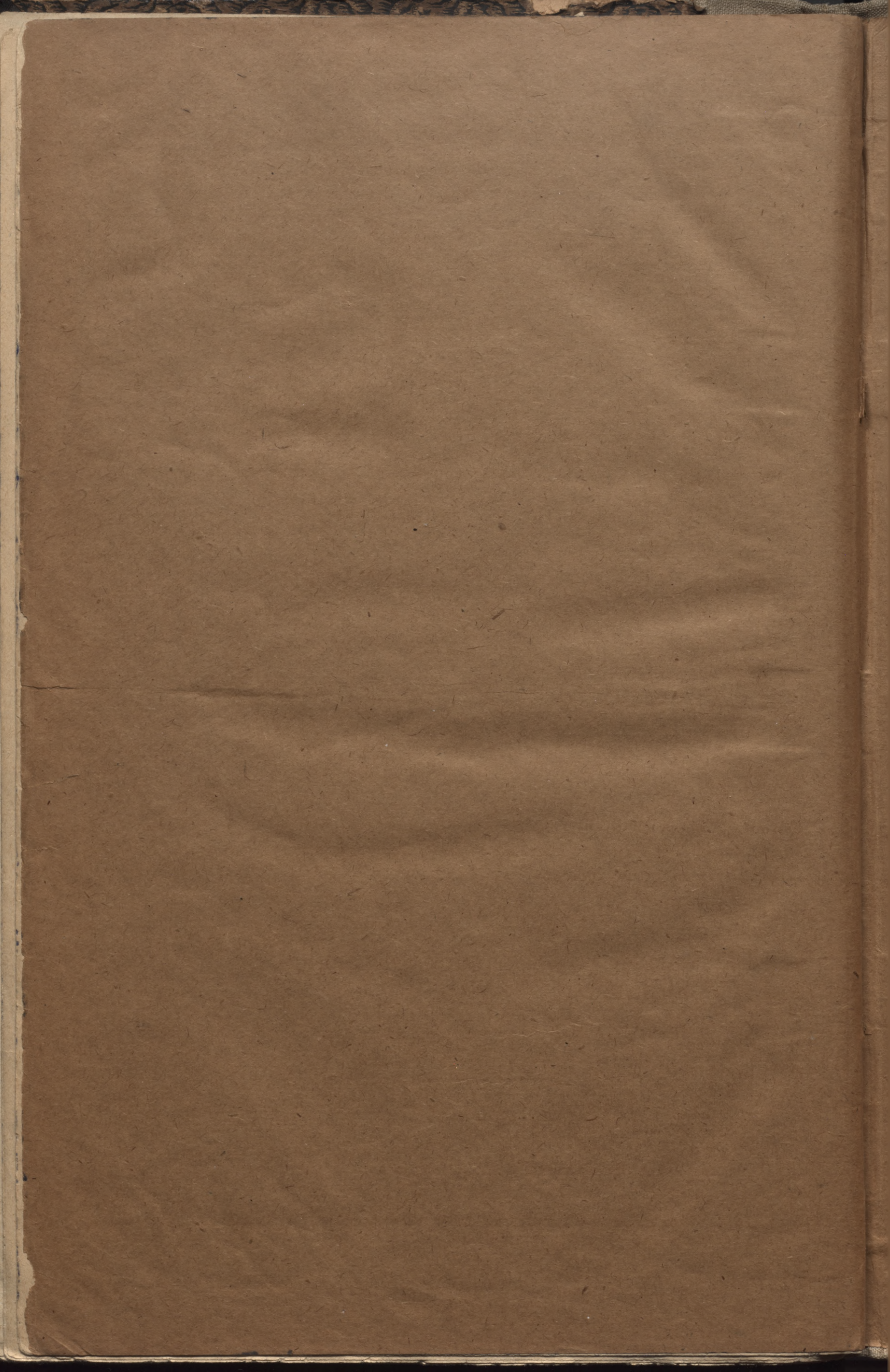

od

r-

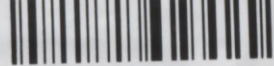

60

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309069251